

LEESMONITOR

NOVEMBER 2019
EEN UITGAVE VAN STICHTING LEZEN

ONDERZOEK NAAR LEZEN, LEESBEVORDERING EN LITERATUUREDCATIE

Leesopvoeding

Hoe wijs je kinderen de weg
naar het boek?

LEESMONITOR.NL

website voor leesonderzoek

Hoeveel tijd besteden Nederlanders aan lezen? Hoe presteren basisscholieren op leesvaardigheid? Doet plezier in lezen vaker lezen? Wat maakt lezen belangrijk? Kan lezen het inlevingsvermogen in de medemens vergroten? Wat zijn verschillen tussen het lezen van gedrukte en digitale boeken?

Wetenschappers doen veelvuldig onderzoek naar deze en andere vragen. Leesmonitor streeft ernaar de wetenschappelijke inzichten over lezen, leesbevordering en literatuureducatie te vertalen naar een breed publiek.

Uit het leven gegrepen

Karst-Janke Rogaar (Wageningen, 1975) studeerde in Londen aan de Art Academy en vervolgde haar studie aan de Rietveld Academie in Amsterdam. Na haar afstuderen in 2000 ging ze aan de slag als zelfstandig gevestigd kunstenaar, illustrator en grafisch ontwerper. Sindsdien werkt ze zowel in opdracht als autonoom. Ze ontwerpt boekomslagen, flyers, posters en filmtitels. Ook tekent ze live in muziektheatervoorstellingen. Daarbij draait het niet zozeer om het eindresultaat, maar om de route ernaar toe. 'Als je het goed doet,' vertelde Rogaar ooit aan *Lezen*, 'vormen lijn, ritme en muziek een choreografie'.

In 2006 debuteerde ze als kinderboekenillustrator. Veel lof ontving ze voor haar tekeningen bij *Spinder* (Querido, 2016) van Simon van der Geest, die eruit zien alsof ze door een kinderhand getekend zijn. Ook Van der Geests nieuwste boek, *Het werkstuk of hoe ik verdween in de jungle* (Querido, 2019) heeft ze geïllustreerd. Voor haar illustraties bij *Vriendschap is alles – filosofie voor kinderen* (Uitgeverij Kluitman, 2018) van Stine Jensen, waarbij Rogaar vriendschap in al zijn vormen toont, ontving ze een Zilveren Penseel. Rogaar houdt enorm van de combinatie van werken voor kinderboeken, tijdschriften en theater: 'Zo kan ik mijn complete palet gebruiken', zegt ze.

Haar werkwijze omschrijft ze zelf als volgt: 'Ik benader een illustratie als een bouwwerk van verhalende elementen. Iedere keer kies ik opnieuw mijn bouwstenen en bepaal ik de techniek: ieder project vraagt om een eigen aanpak. Ik houd ervan om dat bouwwerk vervolgens te creëren. Je begint met niets, en je eindigt met een illustratie waarvan het voelt alsof die er altijd al is geweest. Mijn tekeningen zijn direct en zorgvuldig gemaakt zonder onnodige franje. Ze ondersteunen de tekst en vertellen daarnaast ook altijd een eigen verhaal. Een goede illustratie schuurt een beetje, anders kijk je eraan voorbij.'

Voor deze Leesmonitor over leesopvoeding heeft ze zich door haar eigen leven laten inspireren, omdat ze denkt dat dat voor veel mensen herkenbaar is. Haar kinderen trokken bijvoorbeeld altijd alle boeken uit de kast. Ook de tekening van de opa met de spelende jongen is uit haar eigen leven gegrepen. 'Dat zie ik mijn vader zo doen', aldus Rogaar. Verder heeft ze geprobeerd, net als in *Vriendschap is alles*, inclusief te werken, om zoveel mogelijk mensen met een diverse achtergrond aan bod te laten komen.

karst-janneke.com

Lees voor(t)

‘Als je wilt dat je kinderen intelligent zijn, lees ze dan sprookjes voor. Wil je dat ze briljant zijn, lees ze méér sprookjes voor.’ Deze woorden worden toegeschreven aan Albert Einstein, die met

zijn relativiteitstheorie de natuurkunde op z’n kop zette. Het is een mooi beeld: een van de grootste genieën uit de geschiedenis die het geestveranderende potentieel van voorlezen bepleit.

Niet alles wat over Einstein gezegd wordt, is waar. Maar gelukkig zijn er genoeg wetenschappers die dezelfde boodschap uitdragen en deze bovendien met cijfers onderbouwen. In deze editie van *Leesmonitor – het magazine* leggen we de wetenschappelijke inzichten aan u voor. Wat zijn de opbrengsten van leesopvoeding (op vroege leeftijd)? Hoe staat het er op dit moment voor met de leesopvoeding in Nederland? En op welke manier kunnen leesopvoeders het beste ondersteund worden in hun rol?

Naast de ouders – de nummer 1 leesopvoeders – krijgt ook een andere belangrijke groep aandacht in dit magazine: de grootouders. Oma’s en opa’s zijn leesopvoeders bij uitstek; niet alleen behoren zij tot een generatie veellezers, zij brengen als (vaste) oppas en/of populair speelmaatje ook veel quality time met hun kleinkinderen door. Niet voor niets staat 2020 in het teken van de Leescoalitie-campagne *Lees voor(t)*, die zich speciaal op deze doelgroep richt.

Naast grootouders gaat ook speciale aandacht uit naar ouders voor wie leesopvoeding niet vanzelfsprekend is. Vaak zijn dit ouders die laagtaalvaardig zijn en/of het Nederlands niet goed beheersen. Aan de vooravond van een nieuwe periode Kunst van Lezen maken we de voorlopige balans op: hoe effectief zijn bestaande leesbevorderingsprogramma’s gericht op deze ouders, en hoe kunnen deze programma’s in de toekomst nog beter worden ingericht?

Soms mag je in sprookjes geloven. In ieder geval hoop ik dat deze zevende editie van *Leesmonitor – het magazine* u nieuwe inzichten en inspiratie biedt.

Gerlien van Dalen

Directeur-bestuurder Stichting Lezen

INHOUD

Het lezen van boeken wordt van generatie op generatie overgedragen. Maar hoe vindt dit proces plaats? En op welke wijze kunnen ouders, grootouders en professionele leesbevorderaars het lezen bij kinderen stimuleren?

- 4 Leesopvoeding: wijs ze de weg naar het boek
- 6 Lees voor, samen: de voordelen zijn groot
- 9 ‘Er is nog een wereld te winnen’
- 10 ‘Wij, de ouders, wij moeten ons daarmee bemoeien’
- 12 ‘Als opa en oma er zijn, leest opa voor. Dat is het fijnst’
- 14 Als de leesopvoeding niet vanzelf gaat
- 16 ‘Zelf voorlezen vind ik lastig’
- 18 Van vader op dochter
- 22 Tips voor de leesopvoeding
- 23 Begrippenlijst
- 24 Literatuur

Colofon

Leesmonitor – Het Magazine. Onderzoek naar lezen, leesbevordering en literatuureducatie. Een uitgave van Stichting Lezen.

Redactie: Stichting Lezen, Mirjam Noorduijn (tekst & interviews), Jette van den Eijnden (vooronderzoek & eindredactie), Eva Gerrits (kaderinterviews), Desirée van der Zander (coördinatie), Niels Bakker (vooronderzoek & eindredactie), Gerlien van Dalen, Roos Wolters
 Redactieadres: Stichting Lezen, Nieuwe Prinsengracht 89, 1018 VR, Amsterdam, T 020-6230566, e-mail: leesmonitor@lezen.nl

Met dank aan de experts die de tekst hebben meegelezen en van commentaar hebben voorzien: Marianne Hermans, Natascha Notten, Roel van Steensel

Uitgever: Stichting Lezen

Vormgeving: Ramona Dales (Lijn 1, Haarlem)

Coverbeeld: Peter van Hugten | Illustraties: Karst-Janneke Rogaar

Druk: Zalsman BV

ISSN: 2468-1091

Citeren als: Leesmonitor – Het Magazine (2019). *Leesopvoeding: hoe wijs je kinderen de weg naar het boek?* Amsterdam: Stichting Lezen.

© Leesmonitor – Het Magazine is in licentie gegeven volgens een Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GelijkDelen 3.0 Unported licentie.

Alle teksten en grafieken in deze uitgave vallen onder deze licentie, tenzij anders vermeld. De infographics, illustraties alsmede het coverbeeld vallen onder het ©.

LEESOPVOEDING: WIJS ZE DE WEG NAAR HET BOEK

*Lees zelf, lees samen
en haal veel boeken in
huis. Dat is dé manier
om kinderen aan het
lezen te krijgen
en houden.*

‘Tegenwoordig weten alle ouders, dat hun kinderen boeken nodig hebben... waar of niet? Als er ergens nog iemand is die dat niet inziet, kom dan alsjeblieft gauw naar me toe, want ik wil zo graag proberen je tot andere gedachten te brengen! Ik weet niet wat je voor toekomstdromen hebt voor je kind, ik weet alleen dat je kind, als het leeshonger heeft, steeds weer opnieuw een streepje voor zal hebben op zijn lotgeootjes die minder behoefte aan boeken hebben.’

Dit zijn de woorden van Astrid Lindgren (1907-2002), de internationale koningin van de kinderliteratuur. Ze staan in *Het land dat verdween* (1971), Lindgrens persoonlijke bespiegelingen over haar gelukkige jeugd, haar kinderboekenschrijverschap en haar allergrootste avontuur, dat begon toen ze vijf was en voor het eerst haar neus tussen de bladen van een boek kon steken. Op dat moment werd haar leeshonger geboren, en een beter geschenk, schrijft ze, heeft ze haar hele leven niet gekregen.

Toen *Het land dat verdween* verscheen, bestond het begrip ‘leesopvoeding’ nog niet. Evengoed leest het hoofdstuk ‘Het allergrootste avontuur’ als een direct pleidooi voor het ondernemen van gerichte (voor)leesactiviteiten in het gezin. De positieve gevolgen daarvan, vermoedde Lindgren, kunnen niet worden onderschat. Wens je je kind succes op school, wil je weten wat er in zijn binnenwereld omgaat, zijn nieuwsgierigheid aanwakkeren, of hem laten zien ‘waar hij troost kan vinden als hij bedroefd is, en vreugde en schoonheid als hij het leven saai en triest vindt’, vraagt ze haar lezers, ‘dan moet je hem de weg naar het boek wijzen’.

De vraag is natuurlijk: hoe doe je dat? Hoe kunnen ouders, grootouders en andere opvoeders ervoor zorgen dat jonge kinderen gaan lezen en ze een levenslange liefde voor boeken ontwikkelen? Anno 2019 is daar gelukkig heel wat over bekend. In ieder geval meer dan toen Lindgren *Het land dat verdween* schreef. Zo blijkt uit onderzoek van socioloog Natascha Notten dat een effectieve leesopvoeding eigenlijk op ‘slechts’ drie pijlers rust.

In de eerste plaats: lees zelf. Opvoeden is voorleven: als je als (groot)ouder in het bijzijn van je kinderen vaak een boek leest, zullen ze dat imiteren, wat een positief effect heeft op hun schoolsucces en uiteindelijk ook bijdraagt aan de leesopvoeding van hun eigen kinderen. Interessant overigens: dit effect op de schoolresultaten treedt vooral op als er literaire boeken gelezen worden. Ten tweede: lees samen. Lees je kinderen veelvuldig voor, praat met elkaar over wat je gelezen hebt en bezoek samen de bibliotheek: leesbegeleiding stimuleert het leesgedrag en heeft een langdurige invloed op de schoolprestaties. Ten slotte: zorg voor een goed gevulde boekenkast. Hoe groter en gevarieerder het boekenaanbod thuis is, hoe leesvaardiger kinderen zijn en hoe beter ze het op school doen (Notten, 2012).

Hoe eerder je met die leesopvoeding begint, hoe beter. Kinderen die in de voorschoolse leeftijd door hun ouders worden voorgelezen, ontwikkelen een taalvoorsprong (Notten, 2012). Zo hebben baby’s die, als ze negen maanden oud zijn, en meer dan tien minuten per dag worden voorgelezen, een tweeënehalf keer zo grote kans om met een voldoende woordenschat aan school te beginnen (Farrant & Zubrick, 2013). Het blijkt ook dat voorlezen 8% van de verschillen tussen kinderen in woordenschat, ontluikende geletterdheid en beginnende leesvaardigheid verklaart (Bus, Van IJzendoorn, Pellegrini, & Terpstra, 1994). Bovendien resulteert dagelijks voorlezen aan kinderen op de basis- en middelbare school in betere leesprestaties (OECD, 2011; Netten 2014). Opmerkelijk tot slot is dat jonge kinderen die veelvuldig met boeken in aanraking komen verder zijn in hun sociaal-emotionele ontwikkeling (Adrian, Clemente, Villanueva, & Rieffe, 2005; Mar, Tackett, & Moore, 2010), en dat vroege geletterdheid de ontwikkeling van rekenvaardigheden voorspelt (Purpura, Hume, Sims, & Lonigan, 2011) en latere online leesvaardigheden stimuleert (Notten & Becker, 2017).

Deze zevende editie van *Leesmonitor – Het Magazine* neemt de huidige stand van zaken met betrekking tot de leesopvoeding (op vroege leeftijd) onder de loep. Daarbij staan vragen centraal als: Wat zijn de effecten van voorlezen en hoe belangrijk is daarbij de interactie tussen ouder en kind? Hoeveel ouders met jonge kinderen lezen in hun bijzijn zelf een boek, of lezen weleens voor? Wat dragen grootouders bij aan de leesopvoeding? In hoeverre kunnen leesbevorderende programma’s en activiteiten ondersteuning bij leesopvoeding bieden? En hoe ziet die leesopvoeding van generatie op generatie er in de praktijk nu eigenlijk uit?

Die van Astrid Lindgren begon in ieder geval in de keuken van Kristin, de moeder van Edit. Deze Edit, schrijft Lindgren in *Het land dat verdween*, las haar aan de keukentafel verhalen voor uit boeken van school, en bracht haar ‘kinderziel daarmee voor eens en voor altijd aan het trillen’. Het moment dat ze zelf leerde lezen ging ze fanatiek op jacht om haar leeshonger te stillen. Aanvankelijk was de buit mager. Maar gelukkig had ze een juffrouw die ieder jaar rond Kerstmis met kleurige prospectussen kwam aanzetten waaruit ze als kerstcadeautje een boek mocht kiezen. En vanaf haar tiende had ze ook de schoolbibliotheek tot haar beschikking. Alles wat daar stond, las ze. Zo werd het zaadje geplant waaruit Pippi Langkous kon ontstaan, de roodharige heldin die nog steeds voor velen een boekenvriendin voor het leven kan zijn. Maar, zou Lindgren zeggen, ‘dan moet je je kind wel de weg naar het boek wijzen’. ●●●

FOTO: TON KOENE

‘Ik voelde me als kind anders dan mijn klasgenoten. Niet doordat ik me bewust was van mijn specifieke achtergrond of de lagere sociale klasse waaruit ik kom, maar als gevolg van mijn taal- en cultuurachterstand voelde ik me wel buitengesloten. Ik miste zoveel context die voor leeftijdsgenoten vanzelfsprekend was; opgroeien zonder boeken bracht ook eenzaamheid. Ik kon goed praten, logisch denken, maar bezat toen niet de instrumenten om die capaciteiten te ontwikkelen. Dat taal je geest verruimt, heb ik pas op latere leeftijd geleerd. Mijn vriendin en ik gebruiken ook geen babytaal tegen onze kinderen van één en vier; we praten eerder met ze alsof ze volwassen zijn. We lezen ze elke avond voor, bezoeken regelmatig de bibliotheek en ook via bepaalde tv-programma’s en spelletjes bieden we ze taal aan. Dat werpt zijn vruchten af. Maar ook voor kinderen die weinig talige aanleg hebben, zou je niet te veel door de knieën moeten – júst niet. Een goed, breed taalaanbod is essentieel voor ieders ontwikkeling.’

Özcan Akyol, schrijver, programmamaker en tv-presentator

LEES VOOR, SAMEN: DE VOORDELEN ZIJN GROOT

*Van de drie pijlers
waarop de lees-
opvoeding rust, is
voorlezen de belang-
rijkste. Maar doe het
dan liefst wel samen.*

Dit jaar hield Marjolijn Hof de twintigste Annie M.G. Schmidtlezing, onder de titel *Een noodzakelijk kwaad?* Daarin gaf ze haar visie op de huidige ontwikkelingen in de kinder- en jeugdliteratuur. Terloops vertelde ze ook over haar eigen intensieve leesopvoeding: hoe ze opgroeide in een leesparadijs, met een Tomadorekje op haar kamertje voor haar eigen boekenverzameling, en in de woonkamer boekenkasten vol romans, gedichtenbundels, kinderboeken en een flinke hoeveelheid prentenboeken. Haar vader, een kunstliefhebber en -verzamelaar, kocht die voor zichzelf. In deze wereld van de literatuur en kunst verbleven vader en dochter met plezier, en hadden ze contact. Onbedoeld was haar vader zo een groot leesvoorbeeld. Ze kon lezen wat ze wilde. Als het te moeilijk was, probeerde ze het later nog eens. Of ze bleef een poosje 'in het land van de onbekende woorden dwalen'. Want, aldus Hof, 'niets was zo prachtig of huiveringwekkend als een halfbegrepen zin die ik met mijn eigen fantasie moest invullen'.

Het belang van boekminnende ouders en een groot, gevarieerd boekenaanbod thuis kan niet worden onderschat. Beide aspecten dragen onmiskenbaar bij aan de leesopvoeding. Voor Hof is het zelfs allesbepalend geweest: van een grenzeloos lezer werd ze een grenzeloos schrijver. Maar ook voor kinderen zonder schrijfbambities zijn de effecten van een rijkgevulde boekenkast aanzienlijk. Behalve dat ze beter presteren op school (Notten, 2012) en leesvaardiger zijn (Gubbels et al., 2017), volgen kinderen

die in een boekenrijk gezin opgroeien gemiddeld drie jaar langer onderwijs dan kinderen uit een boekenarm gezin. Dat is ook het geval als rekening wordt gehouden met verschillen in het opleidingsniveau en de sociaal-economische achtergrond van hun ouders. Opvallend daarbij is dat de samenhang tussen het aantal boeken thuis en schoolprestaties voor kinderen uit lager opgeleide gezinnen sterker is dan voor kinderen uit hoger opgeleide gezinnen (Evans, Kelley, Sikora, & Treiman, 2010).

Toch heeft boekenbezit uiteindelijk minder invloed op het leesplezier, de leesvaardigheid en de onderwijs carrière van kinderen dan voorlezen en leesbegeleiding (Gottfried, Schlackman, Gottfried, & Boutin-Martinez, 2015). Maar effectief voorlezen is een kunst apart. Belangrijk is in ieder geval je te realiseren dat het geen eenrichtingsverkeer is. Voorlezen is echt een gezamenlijke activiteit. Er moet sprake zijn van een evenwichtige wisselwerking tussen voorlezer en luisteraar. 'Voorlezen betekent samen een avontuur aangaan', schreef oud-politicus en kinderboekenschrijver Jan Terlouw indertijd in *NRC Handelsblad* (2013). 'Voorlezen betekent samen even in een andere wereld vertoeven, de wereld van de verbeelding. In die wereld kan alles wat de voorlezer en de luisteraars vinden dat kan.' Hoe mooi, leuk, spannend of grappig een (prenten)boek dus ook is, als je het wilt voorlezen, moet het vooral ook voldoende aanknopingspunten bieden voor interactie. Niet voor niets is dit bij het kiezen van het Prentenboek van het Jaar een belangrijk criterium.

Voorlezen heeft sowieso al een gunstig effect op de leesontwikkeling van kinderen. Dat komt vermoedelijk door het rijke, veelzijdige en complexe taalgebruik in boeken. Voorleesboekjes voor baby's en peuters bevatten gemiddeld 129 woorden; prentenboeken gemiddeld zo'n 214 woorden. Als ouders dagelijks één boekje voorlezen komen kinderen in hun eerste vijf levensjaren met 296.660 extra woorden in aanraking. In prentenboeken komen bijna evenveel laagfrequente, of zeldzame woorden voor als in gesprekken tussen twee hooggeschoolde volwassenen (Cunningham & Stanovich, 1998). Lezen ouders meerdere keren per dag voor, dan kan het aantal woorden zelfs oplopen tot 1.483.300. En hierbij is alleen nog maar de taal uit het boekje meegerekend en niet de gesprekjes die tijdens het voorlezen worden gevoerd. Het aantal woorden dat tijdens het voorlezen wordt aangereikt, ligt vermoedelijk dus nog hoger (Logan, Justice, Yumus, & Chaparro-Moreno, 2019). Dit positieve resultaat van voorlezen groeit bovendien als er vormen van herhaling zijn. Als hetzelfde verhaal meerdere keren wordt voorgelezen, of wanneer dezelfde woorden meermaals voorkomen in de tekst, leren kinderen niet alleen méér woorden, maar is ook hun begrip van de woorden diepgaander (Damhuis, 2014).

Samen voorlezen betekent dat de taal- en leesvaardigheid van het voorgelezen kind nog een extra impuls krijgen. Uit een meta-analyse van 38 studies blijkt dat wanneer je kleuters tijdens het voorlezen vragen stelt over de illustraties, de personages en de gebeurtenissen in het verhaal, ze hun woordenschat sneller uitbreiden dan leeftijdgenoten die zonder interactie worden voorgelezen (Flack, Field, & Horst, 2018). Bovendien is positieve effect is overigens groter naarmate de voorgelezen kinderen jonger zijn: twee tot vier jaar in plaats van vijf tot zes (Mol, Bus, De Jong, & Smeets, 2008).

Het volgende citaat uit tijdschrift *Lezen* (Stichting Lezen, 2018) van cabaretier Pieter Derks is illustratief voor bovengenoemde. Op de vraag of hij aan zijn kinderen voorleest of zelf verhalen verzint, antwoordde hij: 'Mijn vrouw en ik lezen veel voor. Omdat we het zelf leuk vinden. *Boven in een groene linde zat een moddervette haan* [red. Maria van Donkelaar & Martine van Rooijen, met illustraties van Sieb Posthuma, Gottmer, 2008] vind ik bijvoorbeeld fantastisch. Wat ik zo fijn vind aan die fabeltjes op rijm, is dat ze vaak slecht aflopen. De nare kant van het leven, dood, ziekte: als je

'Ik ken niet anders dan een huis vol boeken. Vroeger bij mijn (groot)ouders, en ook bij mij: ze liggen overal voor het grijpen. Als kind werd ik veel voorgelezen, geen avond werd overgeslagen. Vooral mijn vader koos ongebruikelijke boeken, zoals Tolkiens *In de ban van de ring*. Ik was nog geen acht jaar en begreep niet alles, maar het verhaal is me sindsdien ontzettend bijgebleven. Je zou het van een kinderboekenschrijver misschien niet verwachten, maar zelf houd ik minder van voorlezen; liever vertel ik zelfverzonnen verhalen. Ik las wel trouw voor aan onze dochter en zoon – voor hen een genot en essentieel voor hun taalontwikkeling. Vooral wat zij leuk vonden, soms wel tien of twintig keer hetzelfde. Ondanks de positieve inspanningen van hun vader en mij – een boekenchallenge: wie leest de meeste in een jaar; tips inwinnen bij de boekhandel; voorlezen tot zijn dertiende – las mijn zoon vanaf zijn twaalfde niet meer. En wie weet net zo goed mede dankzij onze inspanningen is hij, een twintiger inmiddels, toch een fanatieke lezer geworden, met wie ik veel tips en leeservaringen uitwissel.'

Manon Sikkel, jeugdboekenschrijver en Kinderboekenambassadeur

Prentenboek van het Jaar

Tijdens de Nationale Voorleesdagen, de tiendaagse (voor)leescampagne voor kinderdagverblijven, peuterscholen en basisscholen, die jaarlijks in januari met het Nationale Voorleesontbijt start, staat het Prentenboek van het Jaar centraal. Dat prentenboek voert de zogenoemde Prentenboeken TopTien aan die wordt samengesteld door een comité van jeugdbibliothecarissen. Het Prentenboek van het Jaar voor de editie 2020 is *Moppereend* (Lemniscaat) van de Tsjechische illustrator en prentenboekenmaker Petr Horáček, met teksten van Joyce Dunbar. Het verhaal over een eend die steeds bozer wordt omdat haar vijver is opgedroogd, verbeeld middels een wolk die van grijs naar blauw, paars en geel kleurt, totdat die uiteindelijk zwart wordt, waarna een stortbui losbarst, leent zich bij uitstek om emoties als teleurstelling en boosheid met kleuters te bespreken. Het is de tweede keer dat Horáček deze eer te beurt valt. In 2008 was zijn boek *Kleine muis zoekt een huis* ook al Prentenboek van het Jaar.

nationalevoorleesdagen.nl

daar open over bent, en er met elkaar over spreekt, kunnen kinderen daar prima mee omgaan. Ik denk dat voorlezen ze helpt gevoel voor taal en verhalen mee te geven. Mijn dochtertje was tweeënehalf toen ze een boekje van Dick Bruna kon navertellen. Inmiddels verzint ze eigen verhaaltjes en liedjes. Af en toe rijmt dat dan ook nog. Dan denk ik, het heeft toch geholpen dat we vroeg met voorlezen begonnen.'

Samen voorlezen is ook een intieme gebeurtenis. Al in boeken voor kinderen vanaf een jaar of drie komt gemiddeld in iedere drie zinnen een woord voor dat verwijst naar wat een personage denkt, voelt, wenst of vindt (Dyer, Shatz, & Wellman, 2000). Daardoor wordt er tijdens het voorlezen vaker dan tijdens andere contactmomenten tussen ouder en kind over de gevoelens en gedachten gesproken van zowel de fictieve personages, als die van het kind, of van de ouder zelf (Sabbagh & Callanan, 1998; Symons, Peterson, Slaughter, Roche, & Doyle, 2005). Voorlezen draagt op deze manier bij aan het groeiende inzicht van peuters en kleuters dat verschillende mensen verschillende gevoelens en gedachten kunnen hebben. Hoe vaker er tijdens het voorlezen over elkaars binnenwereld en die van anderen gesproken wordt, hoe beter dit is voor de ontwikkeling van het inlevingsvermogen van het jonge kind (Symons et al., 2005; Adrian, Clemente, & Villanueva, 2007). Ook als leerkrachten sociaal-emotionele thema's aanstippen tijdens het voorlezen, heeft dit een gunstige invloed op het herkennen van complexe gevoelens zoals jaloezie en verlegenheid (Kwant, 2011).

Zo ontdekken kinderen al jong dat taal meer is dan alleen een praktische informatiedrager en worden ze zich spelenderwijs bewust van hun eigen emoties en die van anderen. Overigens geldt dat ook andersom. In bovengenoemd artikel van Jan Terlouw schrijft hij hoe verrijkend het vertellen van verhalen aan zijn kinderen voor hemzelf indertijd was: het vormde zijn verbeeldingskracht, schrijft hij, en hij leerde de emoties van zijn kinderen goed kennen.

Dat voorlezen een intiem moment is, komt de gevoelsband tussen ouder en kind vanzelfsprekend ook ten goede. Zoveel blijkt wel uit Terlouws ervaringen. En daarin staat hij niet alleen. Van de Nederlandse ouders met kinderen van twaalf jaar en jonger geeft 36% aan dat voorlezen goed is voor de emotionele verbondenheid met hun kinderen (KvB Boekwerk & GfK, 2017, meting 42). 'Boeken vormen een ideale basis voor contact', schreef Astrid Lindgren in haar *Land dat verdween* (1971). En daarom, zegt ze tegen haar lezers, 'moeten jullie met zijn tweeën leuke, of misschien wel droevige boeken gaan lezen. [...] Als jullie samen om een boek kunnen lachen of huilen, dan groeit er een band van vertrouwelijkheid tussen jullie. En terwijl jullie praten over wat je gelezen hebt, zal je kind ook andere dingen loslaten die hem bezighouden.'

Kortom, lees voor, en doe dat samen: de voordelen zijn groot. ●●●

'ER IS NOG EEN WERELD TE WINNEN'

Natascha Notten (1972) studeerde sociologie aan de Radboud Universiteit, Nijmegen (RU), waar ze promoveerde op de effecten van mediaopvoeding (2011). Momenteel is ze onafhankelijk onderzoeker. Haar expertise betreft gezin en (media)opvoeding, (digitale) geletterdheid en onderwijsongelijkheid. Gelijkschap.nl.

INTERVIEW – Niet in alle gezinnen wordt evenveel voorgelezen. Als je die ongelijkheid wilt terugdringen, moeten leesbevorderende programma's beter aansluiten bij de verschillende behoeften van de risicogezinnen, vindt socioloog Natascha Notten.

'Bij kinderen die veel voorgelezen worden en van wie de ouders veel zelf lezen en waar leesmateriaal thuis aanwezig is, is de kans groot dat ze een betere leesvaardigheid ontwikkelen dan kinderen waar dat thuis niet het geval is. Dat blijkt uit alle onderzoeken. Maar niet in alle gezinnen wordt evenveel voorgelezen. Niet alle ouders dragen het plezier van lezen over op hun kinderen, hetzij bewust, door actief samen te lezen en boeken aan te bieden; hetzij onbewust, door zelf al lezend het goede voorbeeld te geven. Die ongelijkheid in de leesopvoeding heeft maatschappelijke gevolgen. Kinderen die het lezen niet vanuit huis meekrijgen, beginnen met een achterstand aan het basisonderwijs. En die achterstand blijft: in onze sterk gedigitaliseerde samenleving is het dan erg moeilijk om mee te komen.'

'Kinderen die risico lopen op zo'n taalachterstand komen vaak uit laag sociaal-economische gezinnen, waar de ouders meestal een laag opleidingsniveau en inkomen hebben. Niet alleen een gebrek aan competenties belemmert de leesopvoeding in die gezinnen, maar ook allerlei, vaak door financiële

zorgen veroorzaakte, sociaal-emotionele problematiek. Daarnaast lopen kinderen van laaggeletterde ouders risico. Die zijn veelal laagopgeleid, maar dat hoeft niet per se. Migrantenouders kunnen bijvoorbeeld hoogopgeleid en dus in hun eigen taal hooggeletterd zijn, maar in het Nederlands niet. Tot slot zijn er kinderen die, onder andere door echtscheidingen, te maken hebben met verschillende gezinsinstellingen. Net als de laaggeletterde oudergroep is deze groep zeer gevarieerd: er zijn alleenstaande ouders zonder co-ouderschap, met co-ouderschap, ouders die met een nieuwe partner samenwonen, of een latrelatie hebben ...'

'Ook die groep loopt risico, omdat scheidingen, ongeacht je opleiding, dikwijls financiële problemen en stressvolle situaties opleveren, waardoor er niet altijd ruimte is voor een bewuste leesopvoeding. Tegelijkertijd hoeft de invloed van een echtscheiding niet langdurig te zijn. Een stiefouder kan op den duur ook een positief effect op de leesopvoeding hebben: in nieuwe gezinnen wordt het voorlezen nog veel bewuster als ritueel ingezet om het gevoel van samenzijn te versterken, dan in biologische tweeoudergezinnen. Ook stiefbroertjes en -zusjes kunnen daar actief bij betrokken worden.'

'Hoe dan ook: de gezinsinstelling heeft meer invloed op de slagingskans van de leesopvoeding dan aanvankelijk werd gedacht. In onderzoek en ook bij het stimuleren van de leesopvoeding zullen we daar rekening mee moeten houden. Leesbevorderende programma's kunnen meer worden afgestemd op de verschillende soorten risicogezinnen die er zijn. Maatwerk per gezin is wellicht niet realistisch. Maar meer differentiatie aanbrengen in de groep waar leesopvoeding niet vanzelfsprekend is, moet kunnen. We moeten achterhalen wat de behoeften van de ouders zijn. Er is nog een wereld te winnen; daar wil ik mij graag hard voor maken.' ●●●

'WIJ, DE OUDERS, WIJ MOETEN ONS DAARMEE BEMOEIEN'

*Al sinds de eerste
Kinderboekenweek
(1954) wordt lees-
opvoeding door ouders
bepleit. Maar doen ze
het ook? En zo ja, hoe?*

'Er behoort een wisselwerking te zijn tussen gezin en kinderboek.' Dat schreef Annie M.G. Schmidt al in 1954 in haar beroemde essay *Van schuitje varen tot van Schendel*, een uitgave van de CPNB (Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek) ter ere van de eerste Kinderboekenweek. Het boekje is eigenlijk niets meer of minder dan een oprecht pleidooi voor een intensieve leesopvoeding door ouders. Zo stelt de oermoeder van de Nederlandse kinder- en jeugdliteratuur dat 'voorlezen aan kinderen iets onvervangbaars is'. En dat als je ze voorleest, je het beste iets kan kiezen 'waarin je zelf plezier hebt'. Bovendien: 'Ga uit van het kind'. Kinderen lezen vanuit hun gevoel. Aan ons om uit te vinden 'wat ze in een bepaalde fase wensen'. Dus neem ze mee naar de bibliotheek. En zorg voor eigen boeken in huis, onder het motto, 'wij, de ouders, wij moeten ons daarmee [het leesgedrag van kinderen] bemoeien'.

Maar hoe is het sinds Schmidts pleidooi nu eigenlijk gesteld met die door haar gewenste 'bemoeienis'? Consumentenonderzoek laat zien dat ondanks de huidige zorgen die er zijn over de ontleding onder de jeugd, er wat betreft de leesopvoeding nog geen reden tot wanhoop hoeft te zijn. Natuurlijk, veel kan beter, maar feit is dat 54% van de ouders met thuiswonende kinderen tussen de nul en twaalf weleens voorleest uit een boek, 33% het goede voorbeeld geeft door in hun bijzijn zelf te lezen en 21% samen hetzelfde boek leest. Daarnaast stimuleren ouders lezen tijdens de schoolvakanties (31%), spreken ze met hun kinderen over de gelezen boeken (24%) en gaan ze soms samen naar de boekhandel (22%), waar 46% ook daadwerkelijk boeken voor hun kinderen koopt, of naar de bibliotheek (41%), waar 29% boeken leent (KVB Boekwerk & GfK, 2017, meting 42).

Nederland kent een echte voorleescultuur: in de eerste kinderjaren onderkennen bijna alle ouders het belang van voorlezen. Maar liefst 71% van de ouders van wie het jongste kind jonger is dan vijf jaar, leest minimaal dagelijks voor, en wel 95% doet dit minimaal wekelijks (KvB Boekwerk & GfK, 2017, meting 42). Al moet daarbij worden opgemerkt dat de voorleestijd die bij nul- tot zesjarigen per dag aan boeken wordt besteed, is teruggelopen van 41 minuten in 2016, naar 27 in 2018 (Mediawijzer & The Choice, 2018). Dat hoge percentage voorlezende ouders neemt wat af (naar 89%) als de kinderen zo rond hun zesde jaar zelf leren lezen, en daalt nog verder vanaf het achtste levensjaar, als ze echt zelfstandige boekenlezers zijn. Toch houdt 61% van de ouders van wie het jongste kind tussen de acht en twaalf jaar is, onverminderd vast aan het minimaal wekelijks voorlezen. Pas daarna stoppen de meeste. Bij kinderen tussen de dertien en achttien jaar leest nog maar 17% van de ouders voor: 49% van de ouders van veertienjarigen en 64% van de ouders van zeventienjarigen vindt hun kroost daar te oud voor geworden (KvB Boekwerk & GfK, 2017, meting 42).

Toen de eerste Kinderboekenweek plaatsvond, was de opvoeding overigens nog een onbetwiste taak van de moeder. Uit de Emancipatiemonitor 2018 blijkt echter dat de zorgtaken tussen ouders ook 64 jaar later nog steeds ongelijk verdeeld zijn. Weliswaar geeft de meerderheid van mannen en vrouwen met kinderen aan dat ze de zorg het liefst gelijk verdelen en vinden de meesten van hen dat dat ook moet gelden voor het betaalde werk, in de praktijk komt slechts een op de drie uren kindzorg op het conto van mannen en nemen ze nog steeds ruim 60% van het betaalde werk op zich (CBS & SCP, 2018). Niet geheel toevallig vindt zo'n vier op de tien mannen dat vrouwen kleine kinderen beter kunnen opvoeden dan zichzelf (CBS & SCP, 2018).

Genderstereotiepe denkbelden bestaan er ook over de leesopvoeding, al vindt een meerderheid van alle ouders (68%) dat beide partners zich evenveel met dit specifieke onderdeel van de opvoeding zouden moeten inlaten. Desondanks komt de leesopvoeding nog steeds overwegend op de schouders van moeder neer. Ze leest vaker in het bijzijn van haar kroost (37% versus 26%), praat vaker met de kinderen over boeken (61% van de moeders doet dit ten minste wekelijks, versus 53% van de vaders), en leest vaker voor (Stichting Lezen, 2015). Met name wanneer de kinderen jonger dan zes jaar zijn, zijn het de moeders die boekjes met ze lezen en het belang ervan onderkennen. Het voorlezen door vaders vraagt dus extra aandacht (KvB Boekwerk & GfK, 2017, meting 42; Mediawijzer & The Choice, 2018). Onderzoek heeft immers uitgewezen dat zowel jongens als meisjes erbij gebaat zijn als beide ouders bij de leesopvoeding zijn betrokken (Stichting Lezen, 2014). Daarnaast zijn er voorzichtige aanwijzingen dat een veelvuldig (voor)lezende vader een rolmodel voor zijn zoon(s) is (Mullan, 2010; Wollscheid, 2014).

Ook de opleiding en sociaal-economische status zijn van invloed op de leesactiviteiten die met de kinderen worden ondernomen. Van de lager opgeleide ouders beschouwt 47% (voor)lezen als een van de drie belangrijkste activiteiten voor de ontwikkeling van hun kind. Bij hoger- en middelbaar opgeleide ouders is dit 67% en 60% (KvB Boekwerk & GfK, 2017, meting 42). Niet geheel verbazingwekkend hebben jonge kinderen van ouders met een lager opleidingsniveau of beneden modaal inkomen minder boeken op hun kamer, en worden ze minder vaak voorgelezen (Mediawijzer & The Choice, 2018). Ook ouders die moeite hebben met het lezen en schrijven van het Nederlands doen minder aan de leesopvoeding. Opvallend is dat ze wel net zo vaak als geletterde ouders hun kind naar de bibliotheek meenemen (Notten & De Wijs, 2017). Dit biedt kansen voor leesbevorderaars om hen met behulp van programma's en activiteiten te ondersteunen bij de leesopvoeding. ●●●

FOTO: LISELORE CHEVALIER

'Ik was vijfenvijf jaar toen ik in Nederland kwam wonen en had in groep drie daardoor een taal- en leesachterstand. "Neem hem mee naar de bibliotheek", adviseerde de juf. De volgende dag al maakte mijn moeder mijn zus en mij lid. Die werelden op papier, ik stapte ze binnen en voelde: wow, dit is voor mij gemaakt! Binnen een paar maanden was ik de beste voorlezer van de klas. Mijn partner Iris nam bij ons het voortouw en begon ons zontje Thorgan voor te lezen toen hij twee, drie maanden was. Ik was wat sceptisch – zo'n kleine baby. Maar ik zag zijn fascinatie en sindsdien wil hij de hele dag voorgelezen worden. Haha, soms lees ik wel uit vier boeken voor per dag. Ik probeer het zo mooi mogelijk te doen, verzin er vaak dingen bij. Uitleggen, kleuren benoemen, vragen stellen – zo leert-ie dingen te beschrijven, wordt het voor ons beiden leuker en blijft het beter hangen. Hoe enthousiaster mijn inzet er iets van te maken, hoe meer ook hij in die boekenwereld meegaat; dan geef ik hem echt iets.'

Murat Isik, schrijver en winnaar van de Libris Literatuur Prijs 2018 (Wees onzichtbaar)

'ALS OPA EN OMA ER ZIJN, LEEST OPA VOOR. DAT IS HET FIJNST'

Veel grootouders passen op hun kleinkinderen. Ze behoren tot een generatie die nog veel boeken leest. Leesopvoeders bij uitstek dus.

Op het schoolplein, bij de zwembadrand, langs de lijn van het voetbalveld: je ziet ze steeds meer: grootouders die hun kleinkinderen opvangen. Dat opa's en oma's een almaar grotere rol in het leven van hun kleinkinderen spelen, heeft natuurlijk vooral te maken met de toegenomen arbeidsparticipatie van de Nederlandse vrouw en de (vermeende) kwaliteit en kosten van de kinderopvang. Zo'n 80% van de moeders met baby's en kleuters werkt tegenwoordig, gemiddeld 28 uur per week (SCP, 2018). Met vaders, die nog steeds bijna allemaal fulltime werken, moet er zorg voor de kinderen geregeld worden.

In Nederland combineren relatief veel gezinnen formele en informele opvang. Ruim vier op de tien ouders zeggen dat zo te doen (SCP, 2018). Het leeuwendeel van die informele opvang wordt verzorgd door de grootouders (52%), met gemiddeld twaalf uur in de week. Andere familieleden of vrienden komen duidelijk op een tweede plaats. Het aantal oppassuren van de grootouders vermindert wel naarmate de kinderen ouder worden. Vergeleken bij baby's blijkt dat bij kleuters naast de grootouders vaker andere mensen uit de directe omgeving wekelijks enkele opvanguren verzorgen, zoals vrienden of een au pair (SCP, 2018).

Het oppassen door grootouders wordt, vooral door moeders, als meest betrouwbare vorm van kinderopvang gezien (SCP, 2006). Maar niet alleen de ouders profiteren. De grootouders hebben zelf ook baat bij hun oppasrol. De betrokkenheid bij de kleinkinderen geeft zin aan het leven en draagt zo bij aan hun welzijn. Het blijkt zelfs dat grootouders die enkele dagen per week op hun kleinkinderen passen, zich gezonder voelen en langer leven dan grootouders die dat niet doen of fulltime als oppas worden ingezet, ook als rekening wordt gehouden met beïnvloedende factoren als leeftijd, fysieke gezondheid en sociaal-economische achtergrond (Hillbrand, Coall, Gerstorf, & Hertwig, 2017).

Maar een van de wezenlijkste gevolgen van het grootouderschap is volgens psycholoog René Diekstra 'dat je voor kleinkinderen een buddy kunt zijn'. Doordat je niet of minder terecht hoeft te wijzen, en geen partij hoeft te kiezen als ze boos zijn op hun ouders, kan je volgens Diekstra de rol van een bijzondere vriend innemen (Ancher, 2019).

Wie wil weten hoe dat werkt, zou *Robin en God* (Lemniscaat, 1996) van Sjoerd Kuyper eens moeten lezen. Wanneer Robins vader, die niets van het geloof moet hebben, zijn kleuterzootje ongeduldig uitlegt dat God niet bestaat, besluit het jongetje om dan maar aan zijn opa te vragen hoe Onze Lieve Heer eruitziet. Want ‘opa weet dat’, denkt Robin. ‘Ik vraag het als papa er niet bij is. En mama ook niet. [...] Als ik alleen ben met opa, dán vraag ik het.’ Het boek opent overigens met een lofzang van Robin op opa als voorleeskunstenaar. ‘Als mama ’s avonds voorleest’, schrijft Kuyper, ‘moet Robin in zijn bed gaan liggen. Mama gaat op de stoel bij het hoofdeinde zitten en zo leest ze voor. Dat is fijn. / Als papa ’s avonds voorleest, moet Robin in het grote bed gaan liggen, samen met papa, en zo leest papa voor. Dat is ook fijn, maar een beetje onhandig. [...] / Als opa en oma er zijn, leest opa voor. Dat is het fijnst. Als opa voorleest mag Robin bij hem op schoot zitten en opa slaat zijn armen om Robin heen. Zo leest opa voor.’

Als voorlezende grootouder is Robins opa geen uitzondering. Driekwart van de grootouders leest weleens voor als zij hun kleinkind zien, drie op de tien doen dit zelfs regelmatig. Grootouders met een vaste oppasdag lezen het vaakst voor. En net als bij ouders geldt: hoe jonger het kleinkind, hoe frequenter opa of oma voorleest. De kleinkinderen van nul tot vijf jaar worden het meest voorgelezen (39%), gevolgd door de zes- tot achtjarigen (30%). Kleinkinderen tussen de negen en twaalf jaar worden door slechts 10% van de grootouders voorgelezen. De reden die ze daarvoor geven is dat het kleinkind daar te oud voor is (KvB Boekwerk & GfK, 2016, meting 36).

Als voorlezende *grootvader* is Robins opa echter wel een uitzondering. Slechts twee op de tien grootvaders lezen voor, terwijl vier op de tien grootmoeders dit (bijna) altijd doen bij het zien van hun kleinkinderen (tussen nul en twaalf). Ook de houding van grootvaders en grootmoeders tegenover de leesopvoeding is anders: grootvaders zijn minder overtuigd van de heilzame werking van het ondernemen van leesactiviteiten met hun kleinkinderen dan grootmoeders (KvB Boekwerk & GfK, 2016, meting 36).

Opmerkelijk is het verschil bij grootouders in theorie en praktijk. De meeste weten heel goed dat samen (voor)lezen het kleinkind plezier geeft (81%) en bijdraagt aan een betere onderlinge band (66%), en het kleinkind bovendien helpt om nieuwe kennis op te doen (76%) en zich sociaal en emotioneel te ontwikkelen (70%) en zo kan bijdragen aan zijn of haar onderwijskansen (66%). Tegelijkertijd zijn de leesopvoedingsactiviteiten die naast het voorlezen worden ondernomen beperkt. Slechts 34% van de voorlezende grootouders praat ook daadwerkelijk met de kleinkinderen over het boek dat ze voorlezen (minimaal één keer per kwartaal). En het aantal grootouders dat in het bijzijn van de kleinkinderen leest, is nog kleiner (29%). Ook gaat maar een enkeling regelmatig met kleinzoon of -dochter naar de bibliotheek of boekhandel (respectievelijk 9% en 7%), (KvB Boekwerk & GfK, 2016, meting 36).

Opvoeden is voorleven, het is al vaker gezegd. En al is het niet onderzocht, dit geldt vast ook voor grootouders. Dus als ze oppassen of de kleinkinderen zien, helpt het de leesopvoeding als ze vaak (interactief) voorlezen, vaak zelf in het bijzijn van de kleinkinderen lezen, en vaak samen de bibliotheek bezoeken, of boeken kopen. Terwijl jongere generaties steeds minder boeken lezen, lenen en kopen, geldt dat niet voor de 55-plusser. Die leest frequenter een boek dan de gemiddelde Nederlander, en blijkt nog steeds een regelmatige bibliotheekganger en (kinder)boekenkoper te zijn: gemiddeld bezitten 55-plussers bijna zo’n 200 boeken en hebben zeven op de tien van hen kinderboeken in huis (KvB Boekwerk & GfK, 2016, meting 36). Grootouders kunnen zo een prachtig rolmodel voor hun kleinkinderen zijn. En de kans is groot dat wanneer deze kleinkinderen volwassen zijn, ze de ontvangen leesliefde van hun grootouders met eenzelfde enthousiasme op hun eigen (klein)kinderen overdragen. ●●●

Imme Dros: ‘Veel ouders onderschatten hun rol. Ze doen veel voor hun kinderen, kiezen de beste scholen, eisen het nodige van onderwijzers, maar aan voorlezen besteden ze weinig tijd, druk als ze zijn – goede uitzonderingen daargelaten. Dat was al zo toen ik op school zat. Weinig kinderen hielden dan ook van lezen. Mijn ouders en ik deden dat wel; thuis waren wij omringd door boeken.’
Harrie Geelen: ‘Mijn vader, een muzikale man, begon ’s avonds met een verhaal en ging dan over op *Tori Tori*, een verzonnen klanktaal, ritmisch en melodisch, wat eindigde met een klap. Zo leerde ik hoe je spanning opbouwt. Ik deed dat tot wederzijds plezier ook bij onze kinderen en kleinkinderen. Voorlezen hoorde er gewoon bij. De kleinkinderen las ik nog *Toon Tellegen* voor toen ze pubers waren.’
Dros: ‘Ik betaalde onze tweeling – eerder speel- dan leeskinderen – vroeger een rijksdaalder per uitgelezen boek. Mijn kleindochter, die een tijdje weinig las en narrig werd van de aansporingen van haar moeder, bood ik vijf euro. Met succes, het liep uiteindelijk nog behoorlijk in de papieren.’

Imme Dros, auteur van kinderboeken, en Harrie Geelen, schrijver, dichter en illustrator

ALS DE LEESOPVOEDING NIET VANZELF GAAT

Leesbevorderende programma's en activiteiten kunnen gezinnen hulp bieden bij de leesopvoeding.

'Het is bestemd voor alle ouders.' Dat schreef de Stichting CPNB in het voorwoord van *Van schuitje varen tot van Schendel* (1954). Annie M.G. Schmidts pleidooi voor leesopvoeding bij de eerste Kinderboekenweek moest vooral iedereen ter harte nemen. Sindsdien wordt er tijdens de Kinderboekenweek alles aan gedaan om kinderen leesplezier bij te brengen. Niet toevallig is de Kinderboekenweek als landelijke leescampagne inmiddels bij 76% van alle ouders met kinderen tot achttien jaar bekend. Zij denken bovendien dat de campagne ook daadwerkelijk de interesse voor het lezen van verhalen en boeken bij kinderen kan wekken (KvB Boekwerk & GfK, 2017, meting 42). Het aantal 55-plussers en grootouders dat weet wat de Kinderboekenweek inhoudt, is nog groter, respectievelijk 95% en 96% (KvB Boekwerk & GfK, 2016, meting 36).

Dat het met de bekendheid wel goed zit, wil nog niet zeggen dat het ook wel goed zit met de acties die (groot)ouders naar aanleiding van de Kinderboekenweek ondernemen. Het landelijke leesbevorderingsfeest is weliswaar bestemd voor alle kinderen en (indirect) hun (groot)ouders, maar dat betekent niet automatisch dat in alle gezinnen sprake is van een even intensieve leesopvoeding. Er zijn soms simpelweg omstandigheden waardoor ouders minder tijd voor hun kinderen hebben en dus ook minder toekomen aan samen boeken lezen. In grote gezinnen bijvoorbeeld. Maar ook gescheiden ouders, en ouders met een lagere sociaal-economische status of taalvaardigheid, doen minder aan leesopvoeding (Notten, 2012). Daarom zijn er behalve de Kinderboekenweek, en andere bekende leesbevorderingscampagnes als De Nationale Voorleesdagen, vanuit het Actieplan Kunst van Lezen specifieke programma's die gezinnen leesopvoedingshulp bieden.

Met name BoekStart, waarbij ouders drie maanden na de geboorte van hun kind via de gemeente of het consultatiebureau een uitnodiging krijgen om bij de bibliotheek een BoekStartkoffertje met voorleesmateriaal op te halen, blijkt effectief. Bibliotheken delen jaarlijks zo'n 67.500 koffertjes uit. Negen op de tien ouders die het koffertje

ophalen, maken hun baby lid van de bibliotheek. Bij ouders die het BoekStartkoffertje niet ophalen, doet slechts een derde dit (Kantar Public, 2018). Behalve op baby's richt BoekStart zich via kinderdagverblijven en peuterspeelzalen ook op dreumesen en peuters: samen met de bibliotheek wordt gewerkt aan een boekencollectie, de deskundigheid van de medewerkers, het maken van een voorleesplan, het inrichten van een prettige leesplek en het betrekken van de ouders bij de leesopvoeding.

Onderzoek wijst uit dat ouders die meedoen met BoekStart en die hun baby (inter-)actief voorlezen voor deze acht maanden oud is, kinderen hebben die hoger op taal scoren (Van den Berg & Bus, 2015). Meer dan de interactie tussen ouder en kind tijdens het eten, spelen en naar bed brengen, kan voorlezen de taalontwikkeling stimuleren (Crain-Thoreson, Dahlin, & Powell, 2001; Landry & Smith, 2006). Als volwassenen voorlezen gebruiken ze namelijk rijkere taal dan bijvoorbeeld tijdens spel (Sosa, 2016). Ouders die door BoekStart regelmatig met hun kind lezen, zetten zo een positieve leesspiraal in gang. Hun kinderen hebben al bij vijftien maanden een voorsprong in hun woordenschat. En na 22 maanden zijn ze in hun taalontwikkeling nog verder uitgelopen op niet-BoekStart-kinderen (Van den Berg & Bus, 2015).

Opmerkelijk is dat BoekStart vooral ondersteunend werkt voor ouders die het gedrag van hun baby als moeilijk ervaren, waardoor het onderlinge, verbale contact stroef verloopt. Door BoekStart lezen deze ouders hun kind eerder en meer voor dan zonder BoekStart. Niet alleen de ouders, maar ook hun temperamentvolle kinderen (die bijvoorbeeld snel geïrriteerd en afgeleid zijn) hebben veel baat bij BoekStart: ze scoren hoger op woordenschat dan even temperamentvolle niet-BoekStart-kinderen. Daarnaast weten ze de taalachterstand die ze zonder BoekStart zouden oplopen, om te zetten in een lichte voorsprong op kinderen met een minder lastige geardeheid (Van den Berg & Bus, 2015).

Omdat juist ouders die relatief weinig voorlezen moeilijk te bereiken zijn – ook en vooral als ze problemen ervaren in de dagelijkse omgang met hun kind (Van den Berg & Bus, 2015) – werkt BoekStart sinds enkele jaren met de BoekStartcoach. Vanuit de gedachte dat de bibliotheek naar de ouders toekomt, werkt een voorleesconsulent op het consultatiebureau, waar hij of zij met ouders in gesprek gaat over de voordelen van het voorlezen van jonge kinderen. Door het bieden van maatwerk kan de BoekStartcoach helpen om al in de babyperiode een voorleesroutine op te bouwen. Zo probeert de BoekStartcoach voorleesplezier te promoten en het bereik van BoekStart onder ouders met een lagere sociaal-economische status en lagere taalvaardigheid te vergroten. De BoekStartcoach is inmiddels actief bij 85 consultatiebureaus. De kracht van de coaches is hun persoonlijke, en laagdrempelige, lokale aanpak. Het lukt ze om met bijna alle ouders contact te leggen. Die ervaren op hun beurt de coach als plezierig, terwijl de artsen en verpleegkundigen het gevoel hebben dat hun werk uit handen wordt genomen (Qrius, 2019).

Onderzoek naar de langetermijneffecten van BoekStart, en vergelijkbare buitenlandse programma's als Reach-out-and-read en Imagination Library, is nog gaande. De tussentijdse resultaten van *Boekstart op Termijn* zijn echter voorzichtig positief. Zo zijn BoekStart-ouders beter bekend met kinderboeken voor vier- tot zesjarigen dan niet-BoekStart-ouders, en tonen hun kinderen meer interesse in lezen. Ze pakken vaker een boek of tijdschrift en 'lezen' daarin, ze nemen meer deel aan bibliotheekactiviteiten, ze willen vaker voorgelezen worden en ze kunnen langer luisteren. De meeste BoekStart-ouders lezen dagelijks vijftien tot dertig minuten voor, terwijl dat bij niet-BoekStart-ouders één tot vijftien minuten is. Wanneer de belangstelling van peuters en kleuters in lezen van jongs af aan wordt aangewakkerd, heeft dat klaarblijkelijk positieve gevolgen voor hun verdere leesontwikkeling (De Bondt, Bus, & Van Steensel, 2017). ●●

'Het woord "leesopvoeding" heeft iets belerends, daarmee win je ouders niet voor de bibliotheek. "Leuk", "laagdrempelig" en "ontmoeting" zijn sleutelwoorden voor programma's waardoor ze de weg makkelijker vinden. Zo organiseren wij bijvoorbeeld ochtenden waarbij iemand in uniform – politie, brandweer, ambulance – vertelt over het werk. Dat trekt nieuwe mensen. Vaak ontmoeten ze ter plekke bekenden die regelmatig in de bibliotheek komen, horen dan van het BoekStartkoffertje en wat er nog meer wordt georganiseerd en melden zich aan. Of neem de themaochtenden met voorleesactiviteiten voor kleintjes en hun (groot)ouders, waarbij regelmatig een verpleegkundige van het consultatiebureau aanschuift die met hen in gesprek gaat – als ze dat willen, het blijft laagdrempelig. Zo toegankelijk mogelijk geven we voorlichting over het belang van (voor)lezen. Met meetbaar effect: het aantal nul- tot vierjarige leden en de uitleencijfers van kinderboeken zijn in Castricum beduidend hoger dan bij andere locaties. Op het wenselijkste: de aanstelling van een BoekStartcoach. Die kan via het consultatiebureau – gehuisvest in hetzelfde gebouw – het meest effectief ouders bereiken die niet uit zichzelf naar de bibliotheek komen.'

Femke Kooij, medewerker informatie en advies bibliotheek Kennemerwaard, locatie Castricum

'ZELF VOORLEZEN VIND IK LASTIG'

Ouders voor wie lezen en voorlezen moeilijk is, hebben baat bij ouder-kindprogramma's als de VoorleesExpress.

'Het gaat erom dat de kinderen aardigheid krijgen in het voorlezen en dat de ouders het zo leuk en belangrijk gaan vinden, dat ze het voortzetten als jij weg bent.' Zo vat een van de vrijwillige voorlezers van de VoorleesExpress het doel van dit leesbevorderende gezinsprogramma samen in een artikel in tijdschrift *Lezen* (Terhell, 2018). Dat klinkt gemakkelijker dan het is: de VoorleesExpress richt zich specifiek op kinderen (van twee tot acht jaar) die risico lopen op een taalachterstand, vaak doordat hun ouders de Nederlandse taal onvoldoende beheersen, en voorlezen voor hen niet vanzelfsprekend is. Gedurende een klein halfjaar komt er bij deze kinderen wekelijks een vrijwilliger thuis om de voorleeskunst te introduceren en zo spelenderwijs de leesopvoeding een vaste plek in het gezin te geven. Maar wat nu als de ouders wel willen, maar niet kunnen of durven, omdat ze een andere spreektaal dan het Nederlands hebben, of door een laag opleidingsniveau of beperking (dyslexie) de vaardigheden voor een goede leesopvoeding missen? Of wel kunnen, maar niet doorzetten, omdat er simpelweg onvoldoende aansluiting is bij hun leefgewoonten?

Uit interviews met deelnemende ouders blijkt dat zij de VoorleesExpress veelal waarderen, en ook positieve veranderingen bij zichzelf en hun kinderen zien. Tegelijkertijd blijkt de mate van betrokkenheid van de ouders tijdens het huisbezoek enorm te verschillen (Broens & Van Steensel, 2019), door hun zeer diverse achtergronden. Hoe moeilijk het kan zijn om bijvoorbeeld sommige migrantenouders actief bij het wekelijkse voorleesuur van de VoorleesExpress te betrekken, beschrijft Annemarie Terhell kernachtig in bovengenoemd *Lezen*-artikel. 'Moeder Nabiha is zichtbaar trots op de vorderingen van haar kinderen en blij met de VoorleesExpress', aldus Terhell, maar zelf voorlezen vindt de Syrische 'lastig'. Als vervolgens de voordeurbel gaat, en familie, kennissen en burenen in gebedskleed binnenstromen, verdwijnt Nabiha als vanzelfsprekend naar de keuken en heeft ze niet langer aandacht voor de voorleeskunst van haar dochter en de vrijwilliger van de VoorleesExpress (Terhell, 2018).

Dat betekent niet dat de VoorleesExpress niet werkt. Het programma, dat in 2006 is opgericht door de zussen Anne en Marieke Heinsbroek en als een Utrechts initiatief

startte, weet inmiddels door de inzet van 6100 vrijwilligers, 5100 gezinnen door het hele land te bereiken. Dat zijn dus heel wat kinderen met een potentiële taalachterstand. Verder blijkt uit een effectstudie die is uitgevoerd onder 176 gezinnen dat deelname in elk geval op korte termijn een gunstig effect heeft op verhaalbegrip, de intensiteit van het voorlezen en de boekkennis van kinderen. Als de interventie is afgelopen, vakt het verhaalbegrip weer enigszins af. Dit wekt de suggestie dat de vaardigheidstoename van het interpreteren van verhalen vooral komt door de voorleeskunst van de VoorleesExpress-vrijwilliger. De algemene positieve veranderingen ten aanzien van de leescultuur in het gezin (vaker voorlezen, meer boekenkennis bij de kinderen) blijken wel op langere termijn te beklijven (Broens & Van Steensel, 2019).

Ook andere ouder-kindprogramma's die in Nederland en het buitenland worden ingezet om de leescultuur thuis en de geletterdheid van kinderen in achterstandssituaties te stimuleren, laten een positief effect op de korte termijn zien, toont een meta-analyse van 48 studies (Van Steensel, Fikrat-Wevers, Bramer, & Arends, 2019). De effecten op langere termijn lijken echter uit te doven. Daarom is het belangrijk te investeren in studies waarin kinderen na programmadeelname geruime tijd worden gevolgd. Zo kan worden gekeken welke leesbevorderende gezinsprogramma's echt duurzame veranderingen realiseren (Van Steensel et al., 2019).

Wat de hierboven genoemde meta-analyse tot nu toe uitwijst, is dat vooral gezinsprogramma's met een gericht en afgebakend aanbod effectief zijn. Voor begripsgereleerde vaardigheden (zoals woordenschat, grammaticale kennis en verhaalbegrip) is het bijvoorbeeld beter om het voorlezen niet ook nog te willen combineren met andere activiteiten (Van Steensel et al., 2019). Verder lijkt het beter – toont een andere studie – wanneer de training of thuis, of op school gebeurt, waarbij thuis de voorkeur heeft. Ouder-kindprogramma's die uitgaan van een zogenoemde 'home-based'-benadering blijken doeltreffender dan programma's waarin de ouderondersteuning op de kinderopvang of op school plaatsvindt. Vermoedelijk komt dit doordat lager opgeleide ouders en ouders met een migratieachtergrond een schoolse context als onplezierig kunnen ervaren (Manz, Hughes, Barnabas, Bracaliello, & Ginsburg-Block, 2010). Het voordeel van huisbezoeken is bovendien dat maatwerk mogelijk is. Het afstemmen van de leesopvoedingsactiviteiten op de individuele situatie van ouders en kind, kan juist in gezinnen met een taalachterstand gunstig werken (Broens & Van Steensel, 2019).

Doordat onder meer de taalvaardigheid van laagopgeleide (migranten)ouders vaak beperkt is, is het trainen van interactief voorlezen zoals dat door vrijwilligers van de VoorleesExpress gebeurt, echter niet per se gemakkelijk. Het voortbouwen op wat ouders al doen in de dagelijkse praktijk en ook het inzetten van begeleiding en ondersteunend materiaal in de eigen taal, kan helpen de deelnemers over de streep te trekken om samen met hun kind leesactiviteiten te ondernemen. Programma's die dat doen, blijken vooral gunstig voor het woord- en zinsbegrip van kinderen (Broens & Van Steensel, 2019).

Daarnaast kunnen verhaalplaten, digitale middelen en interactieve extra's hulp aan laaggeletterde gezinnen bieden. Zo blijkt dat wanneer verhaalplaten worden gebruikt in plaats van prentenboeken, kinderen actiever deelnemen aan het gesprek met de ouder, dat bovendien een hoger abstractieniveau heeft (De La Rie, 2018). Ook de voor digitale kinderboeken unieke vertelmiddelen – denk aan animaties, een speelse digitale interactieve tutor, luisterversies en allerlei aanklikbare hotspots – laten positieve effecten zien op de woordenschat en het verhaalbegrip (Takacs, Swart, & Bus, 2015). Verder onderzoek naar de effectiviteit van zulke oplossingen is nodig, als leesopvoeding ook in gezinnen met een taalachterstand vanzelfsprekend moet worden. ●●●

FOTO LILIAN VAN ROOIJ FOTOGRAFIE

'Mijn zus en ik hebben de VoorleesExpress opgezet in Kanaleneiland, Utrecht, om sociale cohesie te stimuleren. Mensen leven zo langs elkaar heen, wij waren nieuwsgierig naar wat er speelde in die flats vol Marokkaanse en Turkse gezinnen. Voorlezen leek ons een geschikt middel: ouders willen dat hun kind zich ontwikkelt en met voorlezen bied je op een leuke manier Nederlands aan. Gaandeweg raakten we doordrongen van het belang en de complexiteit van het stimuleren van de taalontwikkeling bij anderstalige kinderen. Onze vrijwilligers richten zich nu niet meer alleen op voorlezen, maar bekijken de taalomgeving in bredere perspectief, proberen ouders erbij te betrekken om een duurzaam effect te stimuleren. Bijvoorbeeld door te wijzen op de mogelijkheden die de moedertaal biedt: taalspelletjes, verhalen vertellen, liedjes zingen. Wat we nu zoeken is structurele aansluiting met het lager onderwijs. Wij komen achter de voordeur; voor het onderwijs blijft de thuissituatie onzichtbaar. Als ouders beter gemobiliseerd worden, zou dat leerkrachten enorm ontlasten in de strijd tegen taalachterstand bij kinderen. We zetten ons dan ook graag in voor een gezamenlijke, gelijkluidende aanpak.'

Anne Heinsbroek, oprichter en directeur van de VoorleesExpress

FOTO: JÜRGEN KOOPMANSCHAP

VAN VADER OP DOCHTER

TWEEGESPREK – Burny Bos, de oervader van de Nederlandse kindersfilm, werd op de kweekschool bevangen door leesdrift. De liefde voor verhaalkunst die daar ontstond, heeft hij ontegenzeggelijk doorgegeven aan dochter Tamara die scenario- en (kinder)boekenschrijver is. Een gesprek tussen vader en dochter over leesopvoeding in de praktijk en het overdragen van liefde voor verhaalkunst.

‘Nee, mijn liefde voor het lezen en vertellen van verhalen heb ik niet van huis uit meegekregen’, zegt Burny Bos, oprichter van filmproductiebedrijf BosBros en producent van succesvolle en geprezen kindersfilms als *Abeltje* (2000) en *Minoes* (2004).

Samen met dochter Tamara, die scenario- en (kinder)boekenschrijver is en dit (na)jaar internationaal furore maakte met de familiefilm *Kapsalon Romy* (regie Mischa Kamp), zit hij aan een grote tafel in een lokaal van het negentiende-eeuwse, voormalige schoolgebouw aan de Gijsbrecht van Aemstelstraat (Amsterdam) waar nu Phanta Vision huist, het audio- en filmproductiebedrijf waarbij BosBros zich begin dit jaar heeft aangesloten.

Openhartig, onder toezien van enkele Gouden Kalveren, licht vader Bos zijn gebrekkige leesopvoeding toe. ‘De omstandigheden waren er simpelweg niet naar’, vertelt hij. ‘Toen ik vier was, is mijn moeder vertrokken – om welke reden weet ik niet – en ze heeft daarna ook nooit meer contact gezocht. Zodoende zijn mijn broer, zus en ik door mijn vader opgevoed. Die bemoeide zich niet met onze leesopvoeding: hij had daar in zijn eentje gewoon geen tijd voor. Overdag was hij op de mulo, waar hij directeur was, en ’s avonds gaf hij les op de avondschool. Het extra geld wat hij daar verdiende, was nodig om de huishoudster te betalen. Bovendien had hij door zijn zwaar christelijke achtergrond geen enkel idee wat voor kinderboeken er waren. Het feit dat hij mij op mijn twaalfde *Het fluitketeltje* en *andere versjes* van Annie M.G. Schmidt cadeau gaf, geeft aan dat hij niet echt wist waar ik mee bezig was en hoe hij mij kon stimuleren. Zelfs voorlezen uit de Bijbel deed hij niet. Dat liet hij over aan mijn Oom Piet uit Amersfoort, waar ik in de zomer altijd logeerde. Dat je kon lezen, vond hij alleen belangrijk om de buitenwereld te laten zien hoe goed je het wel niet op school deed. Verhalen vond ik als kind eigenlijk vooral in de bioscoop. Daar gingen mijn broer en ik stiekem naartoe: wij vluchtten het huis uit, en dan over de daken op weg naar de film.’

Dus er was wel een honger naar verhalen? Burny: ‘Ja, onbewust. Maar dat ik als filmmaker zou eindigen, kon ik toen niet vermoeden. Na de middelbare school wist ik bij

god niet wat ik moest gaan doen. Ik wilde eigenlijk kunstenaar worden, maar durfde daar niet voor te kiezen. Doordat mijn vader in het onderwijs zat, werd het uiteindelijk de kweekschool - dat is vaak zo hè, dat je het voorbeeld van je ouders volgt. Toch is daar alles begonnen, dankzij meneer Mantel, mijn leraar Nederlands. Die wist mij en enkele medeleerlingen te prikkelen om veel te lezen en zelf verhalen te verzinnen en schrijven. Wij vormden een groepje en hadden allemaal kunstzinnige ambities. Puur toeval natuurlijk. Zo organiseerden we een competitie verhalen schrijven, gaven we een schoolkrant uit, maakten we filmpjes en toneelvoorstellingen en verzorgden we bonte avonden met allerlei idiote dingen, [lachend] zoals het onder de noemer van poëzie razendsnel opzeggen van verfmerken. Ik was in die tijd ook bevangen door een enorme leesdrift. Toen ik mijn eindexamen Nederlands moest doen, had ik geen titels op mijn lijst, maar auteurs van wie ik het hele oeuvre had gelezen. In ieder geval – het was een hele leuke periode.’

‘Was dat in Haarlem?’, wil Tamara weten.

‘Nee, in Bloemendaal, zo rond begin jaren zestig. Ik heb vijf jaar gedaan over de driejarige hbs. Daarna begon ik aan de pedagogische academie, die heb ik in één ruk gehaald.’ Tamara: ‘En toen ging je in militaire dienst en werd je vader van mij.’

Burny: ‘Ja, ik had een vrouw bezwangerd en ineens was er een gezin. Twee jaar heb ik in het onderwijs gezeten, in Amstelveen. Voordat mijn omroepcarrière bij de radio begon, zijn we eerst naar Middelburg verhuisd. Daar werkte ik bij ‘Open de Beuk’ – een van de open jongerencentra voor culturele manifestaties, die vanuit de Provadya-beweging van Koos Zwart was opgericht – en vaak kwam ik pas midden in de nacht thuis. Dat gaf mij overdag tijd om Tamara naar school te brengen en haar verhalen te vertellen en voor te lezen.’

Tamara: ‘Mijn vader en ik hebben toen ik klein was heel intensief met elkaar opgetrokken. Niet alleen kwam dat door zijn werktijden, maar ook omdat mijn moeder toen ze zwanger was van mijn vijf jaar jongere zusje Beatrijs, zes maanden in het ziekenhuis moest liggen: nadat haar tweede kindje doodgeboren was, bleek dat ze zwakke nieren had. Toch heeft ze mij heel veel voorgelezen. Ook omdat ik als kind vaak ziek was. Zo weet ik nog dat toen ik tien jaar was en een keer lang koorts had, ze mij *Erik of het klein insectenboek* heeft voorgelezen – het hele boek. Ze deed allerlei verschillende stemmetjes. Heel leuk: als de slak sprak, las ze langzaam voor. Terwijl de mier juist opgewonden klonk.’

‘Ja, dat is zo’, bevestigt Burny. ‘Ik denk ook dat Tamara meer door haar moeder is voorgelezen dan door mij. Als het voor haar bedtijd was, moest ik natuurlijk naar mijn werk. Ik kan mij wel herinneren dat ik – Tamara moet een jaar of tien, elf zijn geweest – Nils Holgersson helemaal heb voorgelezen, omdat we een reis naar Zweden gingen maken.’

Tamara: ‘Mijn moeder – haar vader was trouwens ook directeur van een mulo – heeft meer een leescultuur vanuit huis meegekregen dan mijn vader. Wat daarnaast een positieve rol heeft gespeeld, als je het over leesopvoeding hebt, is dat ze Nederlands studeerde toen we in Middelburg woonden. Ze las heel veel in mijn bijzijn: detectives, allerlei literaire boeken, noem maar op ...’

‘En ze was ook lid van de bibliotheek’, onderbreekt Burny zijn dochter. ‘We hadden in Middelburg heel weinig te besteden. Boeken kopen was er niet bij. Maar we hadden wel de ambitie om te lezen. Daarom vonden we die bibliotheek zo belangrijk. Tamara ging altijd met haar mee.’

*‘Dat is vaak zo hè,
dat je het voorbeeld
van je ouders volgt’
(Burny)*

FOTO: JÖRGEN KOOPMANSCHAP

*‘Ik ben ervan overtuigd,
dat een echt goed
gemaakte film, of serie,
in de buurt van
literatuur komt’
(Tamara)*

Filmproducent, acteur, scenario- en kinderboekenschrijver: Burny Bos (Haarlem, 1944) is het allemaal. In de jaren zeventig van de vorige eeuw verwierf hij roem bij de radio met *Ko de Boswachtershow* en *Radio lawaai-papegaai*. Van 1984 tot 1989 was Bos hoofd van de jeugdafdeling van de VPRO. In 1989 werd hij uitgeroepen tot Omroepman van het jaar en richtte hij filmproductiebedrijf Bos-Bros op. Voor de AVRO produceerde hij onder meer series als *Het Zakmes* (1992), en *Otje* (1998). Met de familiefilm *Abeltje* (1998) zette hij de Nederlandse jeugdfilm definitief (inter)nationaal op de kaart. Voor deze Annie M.G. Schmidtverfilming, en ook voor *Minoes* (2001), ontving hij een Gouden Kalf voor beste speelfilm. In 2014 ontving Bos een Gouden Kalf voor zijn verdiensten voor de filmcultuur. Bos heeft vier kinderen: twee dochters uit zijn eerste huwelijk, en twee zoons uit zijn tweede huwelijk.

‘Vanaf een jaar of zeven ging ik twee à drie keer per week zelf naar de jeugdbibliotheek’, zegt Tamara. ‘Dat was in Bussum en die heb ik helemaal uitgelezen. Maar ik heb ook veel kinderboeken gekregen. Sowieso kreeg ik altijd een boek voor mijn verjaardag. Ik herinner mij nog goed dat ik toen ik vijf werd *De fantastische meneer Vos* van Roald Dahl kreeg – dat was heel lang mijn favoriete boek. Maar ook met De Kinderboekenweek kregen we vaak een boek, en als we op vakantie gingen. Heel veel boeken uit mijn jeugd heb ik nog: alles van Thea Beckman, Roald Dahl – en van Astrid Lindgren *Pippi Langkous* en *De Gebroeders Leeuwenhart*. Die stonden gewoon op mijn eigen kamer. Vaak las ik in bed, stiekem, met een zaklamp.’ Tamara kijkt haar vader aan: ‘Ik kon al lezen voordat iemand wist dat ik dat kon.’ Burny knikt instemmend. ‘Mijn leven als kind bestond uit lezen, lego en buiten spelen.’

Luisterde je niet naar de radioprogramma’s van je vader? ‘Zo af en toe – en dan met name naar de *Ko de Boswachtershow*. Dat was op zondagochtend, erg vroeg. De eerste vijf jaar werd het live uitgezonden. Soms mocht ik mee naar de studio – heel spannend vond ik dat. Het was een superpopulair programma. Toen de AVRO een keer een open dag had georganiseerd, waarbij het publiek programma’s kon bijwonen, stonden de toegangswegen naar Hilversum zelfs helemaal vast. Niemand in Hilversum had zich gerealiseerd dat het zo populair was. Voor *Radio Lawaai-papegaai* was ik te oud: Burny begon daarmee halverwege de jaren zeventig.’

‘Door dat programma ben ik echt zelf verhaaltjes gaan verzinnen en schrijven’, vertelt Burny.

Tamara: ‘Maar voor die tijd deed je dat ook al. Je tekende daar zelfs bij. Ik herinner mij dat goed.’

Burny: ‘Ja, dat is zo, ja. Maar voor *Radio Lawaai-papegaai* was het een onderdeel van mijn werk. Aanvankelijk had ik kinderboekenschrijvers gevraagd of ze op basis van hedendaagse thema’s korte verhaaltjes konden schrijven: Mies Bouhuijs, Guus Kuijer, noem maar op. Maar dat werkte niet goed. Het waren niet de verhaaltjes die ik wilde, of ze kwamen niet op tijd. In ieder geval, toen ben ik ze dus maar zelf gaan schrijven.’

‘Door mijn vaders werkzaamheden was ik me er al jong van bewust dat verhalen verzonden worden’, zegt Tamara. ‘Rond mijn achtste jaar begon ik ook zelf te schrijven en tekenen. Dat ben ik blijven doen. In Bussum voor de schoolkrant. En tijdens mijn studie Nederlands schreef ik gedichten onder een pseudoniem. Achteraf lag het helemaal in de lijn dat ik schrijfster zou worden, maar toen zag ik dat niet zo. Verhalen verzinnen en schrijven was voor mij de norm, dat was niet iets bijzonders. Burny moedigde mij wel aan ermee door te gaan. Maar hoe dan, dacht ik. Totdat regisseur Ben Somboogaart mij vroeg of ik, omdat ik Nederlands had gestudeerd, bestaande verhalen kon vinden voor de opvolger van de dramaserie *Kinderen van Waterland*, met als thema een conflict tussen ouders en kinderen, waar het kind als de morele winnaar uit kwam. Omdat die onvindbaar waren, ben ik ze zelf gaan schrijven. Dat is *Dag juf, tot morgen* geworden – een programma over zes klasgenootjes in de grote stad – mijn eerste, originele, eigen script, dat later is bekroond met de Lira Scenarioprijs.’

Heb je die liefde voor verhaalkunst ook doorgegeven aan je eigen drie kinderen?

‘Jazeker, mijn oudste zoon Guus, die nu vierentwintig is, had al eigen boekjes toen hij nog maar een half jaar oud was. Mijn man Johan, die helemaal niet met boeken is opgevoed, vond dat raar. Je gaat een kind van nauwelijks zes maanden toch niet voorlezen? Maar waarom niet? Ik keek samen met Guus plaatjesboeken. En ik las gedichtjes voor, vanwege de klank van de taal. Met heel jonge kinderen kan je dat prima doen.’

Tamara vervolgt: ‘Ik was meer de voorlezer dan Johan. Hij was er vaak niet rond de bedtijd van de kinderen, omdat hij muzikant is en optredens had. Ik las ze alle drie individueel voor; [lachend] compleet op was ik daarna. Ze hebben ook altijd veel boeken gekregen. Onze dochter Lot was weg van Joke van Leeuwen. Onze jongste – Louis, hij is nu achttien – las op een gegeven moment niets anders meer dan van die titels als *Het leven van een loser* – verschrikkelijk vond ik dat. Toen heb ik hem *Gips* en *Honderd uur nacht* van Anna Woltz gegeven, en *Spinder* van Simon van der Geest. Die boeken vond-ie fantastisch. Het kan dus wel, kinderen enthousiast maken voor het betere boek. Lot studeert nu montage op de filmacademie; zij wil anderen helpen hun verhaal zo goed mogelijk te vertellen. Guus is meer een verteller, hij is al jaren bezig met het uitdenken van een trilogie. Maar Louis is vooralsnog het meest de schrijver in spe. Hij is daadwerkelijk bezig met een boek, en zei van de week nog dat hij misschien wel scenarioschrijver wil worden.’

‘Overigens’, zegt Tamara, ‘ik mag dan een echte lezer zijn, toch ben ik ervan overtuigd, dat een goede, mooi gemaakte serie of film in de buurt van literatuur komt. Veel jongeren zuigen Netflix helemaal leeg, maar dat is niet alleen maar slecht.’

Burny: ‘Al die verhalen ontstaan uit dezelfde bron, uit onze verbeelding. En ik denk dat je beter naar een goede film of serie kunt kijken, dan een slecht boek lezen. Maar films en series worden nog steeds als minder beschouwd door intellectueel Nederland dan boeken.’

Tamara: ‘Boeken zijn soort van heilig verklaard. Dat merk ik echt. Als boekenschrijver word ik serieuzer genomen dan als scenarist, terwijl ik de mooiste dingen voor films en tv heb geschreven.’

Burny: ‘Daarom duurde het zo lang, voordat we een boek van Annie M.G. Schmidt mochten verfilmen. Querido is een deftige uitgever, en ze waren indertijd bang dat het imago van Annie beschadigd zou worden, dat haar verhalen door verfilming platter zouden worden, minder van kwaliteit.’

Tamara: ‘Maar laten we wel wezen, behalve platte films zijn er ook veel platte boeken. Of het nu een serie, film, lied, of boek is, allemaal zijn het mediavormen die draaien om verhaaloverdracht. En die verhalen hebben we nodig: ze geven je inzicht in de wereld en de mensen om je heen, en dat leidt tot meer begrip en verdraagzaamheid. Kinderen verdienen daarom alleen het beste van het beste. De mooie boeken, de mooie films, die blijven je bij. Dat wat ik als kind heb gezien en gelezen, dat staat op mijn netvlies, dat heeft mij gevormd. Daarmee wil ik niet zeggen dat boeken en lezen niet belangrijk zijn. Film en boek zijn gewoon twee verschillende verhaalvormen. Lezen is natuurlijk heel goed voor je woordenschat – taal is in boeken sowieso belangrijker dan in film. In een boek kan je de gevoelens en gedachten van een personage haarfijn beschrijven, zodat je als lezer letterlijk in de schoenen van het personage staat. In een filmscript kan dat juist niet: mensen zeggen meestal helemaal niet letterlijk wat ze voelen en denken. Het zijn dan hun handelingen en reacties op de gebeurtenissen die je inzicht in hun binnenwereld geven.’

Burny: ‘We leven in het YouTube-tijdperk en kinderen zijn tegenwoordig allemaal multimediaal. Toch hebben ze, net als vroeger, een onverminderde behoefte aan verhalen. Mede door de opkomst van het luisterboek denk ik dat lezen op een gegeven moment wel weer hip wordt. De taligheid van bijvoorbeeld poëzie, of liedteksten, die vind je niet terug in series en films. Literatuur – daar ben ik van overtuigd – zal daarom nooit verdwijnen.’ ●●●

ONTWERP: BURO FRITZ – SUSANNE SELHACK FOTO: ELMER VAN DER MAREL

Tamara Bos (1967, Ede) ontwikkelde zich na haar studie Nederlands als scenarist, kinderboekenschrijver en columnist. Ze werd bekend door haar scripts voor jeugdseries en -films, waaronder *Dag Juf, tot morgen* (1994), *Mijn Franse tante Gazeuse* (1996), *Brammetje Baas* (2012) en *Wiplala* (2014). Ook schreef ze, met Mieke de Jong, de televisieserie *Annie M.G.*, die de Lira Scenarioprijs 2011 won. Voor het scenario van de hitfilm *Het paard van Sinterklaas* (2005), dat ook als boek verscheen, ontving ze een Gouden Kalf. Dit (na)jaar maakte ze furore met de film *Kapsalon Romy*, naar het gelijknamige boek dat ze schreef over een meisje en haar dementerende oma. Internationaal sleepte de film veel prijzen in de wacht, waaronder die voor ‘Beste Europese Jeugdfilm van het jaar’ op het prestigieuze Noorse International Children’s Film Festival en ‘Meest Overtuigende Film’ op het Giffoni Film Festival in Italië. Tamara Bos heeft twee zoons en een dochter.

TIPS VOOR DE LEESOPVOEDING

Negen quotes met praktische tips voor een opvoeding met boeken en verhalen waardoor kinderen gelukkige lezers worden. Met dank aan de geïnterviewden: Özcan Akyol, Burny Bos, Tamara Bos, Imme Dros, Anne Heinsbroek, Murat Isik, Femke Kooij, Natascha Notten en Manon Sikkel.

TIP 1

Geef het goede voorbeeld

‘Benader het lezen altijd positief. Dwing kinderen er niet toe, maar blijf proberen hen te enthousiasmeren voor boeken. Geef zelf het goede voorbeeld: lees, laat zien dat je leest en praat met elkaar over wat je gelezen hebt. Opvoeden kost enorm veel tijd, maar laat het (voor)lezen er niet bij inschieten. Voor ouders die moeite hebben met lezen: haal luisterboeken in huis, verzin zelf verhalen en schakel anderen in die het leuk vinden om voor te lezen, zoals burens, vrienden, familie of een organisatie als de VoorleesExpress.’ (Manon Sikkel)

TIP 2

Maak samen plezier

‘In wat voor vorm en waar dan ook, maak van het voorlezen een leuk moment. Een boek kun je voorlezen, maar je kunt ook zelf een liedje of een verhaal verzinnen bij de plaatjes in een boek. Of dit door je kind laten verzinnen. Je hoeft als ouder zelf niet per se een fervente of vaardige lezer te zijn om toch met je kind plezier te beleven aan boekjes. En er samen plezier aan beleven is heel belangrijk, dan gaan en blijven kinderen lezen.’ (Natascha Notten)

TIP 3

Gebruik boeken zonder tekst

‘Zoekboeken en prentenboeken zonder tekst geven je ontzettend veel ruimte om samen te ontdekken en een verhaal te maken én ze zijn in te zetten in iedere taal.’ (Anne Heinsbroek)

TIP 4

Lees elkaar voor

‘Als kinderen moeite hebben met lezen, lees elkaar dan samen om de beurt een stuk uit het boek voor. Behalve dat het gewoon heel leuk is om te doen, gaat het verhaal sneller. Bovendien merk je dan ook direct waar je kind moeite mee heeft.’ (Tamara Bos)

TIP 5

Zie leesopvoeding als een training

‘Kinderen leren door herhaling. Voorlezen moet je dus niet zomaar even een avondje overslaan. Jonge kinderen absorberen alles, zijn bijzonder ontvankelijk, dus ook taal moet je

prominent aanbieden. En bedenk: je kunt je kinderen maar gedurende een beperkte periode voorlezen. Zodra ze gaan puberen hoef je er bij de meeste niet meer mee aan te komen.’ (Özcan Akyol)

TIP 6

Laat het kind kiezen

‘Laat een kind zelf de boeken uitkiezen waaruit het wil worden voorgelezen; ook als het tien dagen achter elkaar hetzelfde is. Er wordt al zoveel voor kinderen bepaald en voorlezen is voor hen bedoeld. Als je kinderen zelf de keuze laat, blijven ze het leuk vinden. Ook op de middelbare school – laat leerlingen lezen wat ze leuk vinden, iets van deze tijd. Wat hen aanspreekt, wat herkenbaar is en ook over hun wereld gaat. Dan blijft hun leesplezier behouden.’ (Murat Isik)

TIP 7

Beloon kinderen

‘Kinderen dwingen tot lezen voedt hun angst voor straf en niet hun leesplezier. Een beloningssysteem, bijvoorbeeld in de vorm van een geldbedrag per uitgelezen boek, werkt stimulerend.’ (Imme Dros)

TIP 8

Focus op vertellen

‘Ik heb lang gepleit – en doe dat eigenlijk nog steeds – voor een populair dagelijks kleuterprogramma op de televisie met aandacht voor verhaalkunst. Zoiets als Sesamstraat, maar dan anders. Dat was ooit bedoeld voor kinderen met een taal- en leerachterstand. Maar de nadruk lag te veel op het leren van cijfers en letters, waardoor de doelgroep afhaakte; goed leesonderwijs begint niet met spelling, maar met het vertellen van verhalen.’ (Burny Bos)

TIP 9

Houd voorleesactiviteiten laagdrempelig

‘Mijn advies voor collega-bibliotheekmedewerkers: kom niet belerend over, maar benadruk dat een georganiseerde voorleesactiviteit leuk is en gezellig. Houd het laagdrempelig: kies bij voorkeur geen afgesloten ruimte en stel je flexibel op, bijvoorbeeld richting ouders die druk zijn met hun telefoon of met elkaar blijven praten, en houd rekening met bezoekers die niet voor aanvangstijd komen. Nodig ook mensen uit je netwerk uit iets bij de bibliotheek te komen doen; stimuleer ontmoeting en onthoud: leesplezier meegeven is mooi, maar forceer de boodschap niet. Tot slot een tip voor ouders: neem je (anderstalige) burens en/of vrienden met kinderen die niet uit zichzelf komen, mee naar leuke bibliotheekactiviteiten.’ (Femke Kooij)

BEGRIPPENLIJST

Lezen

Het opnemen, verwerken, begrijpen, interpreteren, evalueren van en reflecteren op geschreven woorden, zinnen, alinea's, paragrafen en teksten, van papier of digitaal. In enge zin heeft lezen betrekking op het lezen van boeken; in nog engere zin op literaire boeken. In ruime zin wordt ook bedoeld op andere tekstsoorten: kranten, tijdschriften en teksten op internet (zoals e-mail, sociale media, informatieve teksten, verhalen, gedichten enzovoorts).

Leesgedrag

De hoeveelheid tijd die mensen besteden aan het lezen, en de manier waarop ze lezen. Het leesgedrag is afhankelijk van verschillende factoren, zoals de moeilijkheidsgraad van de tekst, de soort tekst, de concentratie, de leesvaardigheid en de leesattitude en leesmotivatie.

Leesattitude

Een aangeleerde evaluatieve houding tegenover het lezen, die positief, neutraal of negatief kan zijn, die een sociale component heeft en invloed uitoefent op gedachten over het lezen en op het leesgedrag. De leesattitude is onder te verdelen in een hedonistische (lezen voor plezier) en een utilitaire component (lezen omdat het baat heeft).

Leesmotivatie

Het geheel van drijfveren dat mensen ertoe aanzet om te lezen. Leesmotivatie wordt onderscheiden in onder andere intrinsieke motivatie (die voortkomt uit de persoon zelf, bijvoorbeeld plezier beleven) en extrinsieke motivatie (die ontstaat vanuit een externe bron, zoals succes op school). Als iemand zich autonoom, competent en verbonden voelt, komt dat de motivatie ten goede.

Leeservaring

De wijze waarop het lezen van de tekst beleefd wordt. Als de leeservaringen overwegend positief zijn, vergroot dat de kans dat er een positieve leesattitude en leesmotivatie ontstaan.

Leesbevordering

Het stimuleren van het lezen bij kinderen en volwassenen, met als doel dat zij lezen niet als verplichting ervaren, maar beschouwen als een leuke en zinvolle (vrije)tijdsbesteding. Binnen de leesbevordering zijn leesplezier en leesmotivatie middelen om de leesvaardigheid en de literaire competentie te stuwen. Immers, wie vaak voor het plezier leest, wordt een steeds vaardiger lezer. Leesbevorderaars stimuleren het lezen van verschillende media (print, digitaal) en modaliteiten (fictieboeken, non-fictieboeken, kranten, tijdschriften).

Leesopvoeding

Het opvoeden van kinderen in het lezen, met als doel hen in staat te stellen zich te ontwikkelen tot enthousiaste lezers die graag lezen in hun vrije tijd. Opvoedingsimpulsen worden zowel bewust en intentioneel (bijvoorbeeld voorlezen) als onbewust en spontaan (bijvoorbeeld het voorbeeld geven door zelf te lezen) gegeven. Het kind wordt, volgens de filosofie van het sociaal constructivisme, beschouwd als een individu dat zelfstandig bepaalt hoe het zich de impulsen eigen maakt. Zo ontwikkelt het zijn of haar eigen biografie met leesvoorkeuren en -gedragingen, en socialiseert het zich tot lezer. Mensen die invloed uitoefenen in de leesopvoeding zijn ouders, onderwijzers, pedagogisch medewerkers, bibliothecarissen en boekverkopers (vrij naar Garbe, 2009). ...

LITERATUUR

- Adrian, J. E., Clemente, R. A., & Villanueva, L. (2007). Mothers' use of cognitive state verbs in picture-book reading and the development of children's understanding of mind: a longitudinal study. *Child Development*, 78(4), 1052-67.
- Adrian, J. E., Clemente, R. A., Villanueva, L., & Rieffe, C. (2005). Parent-child picture-book reading, mothers' mental state language and children's theory of mind. *Journal of Child Language*, 32(3), 673-686.
- Ancher, N. (2019, 4 juni). De negen voordelen van opa en oma als oppas. *De Gelderlander*. Geraadpleegd van <https://www.gelderlander.nl/binnenland/de-negen-voordelen-van-opa-en-oma-als-oppas~a67834e6/?referrer=https://www.google.com/>.
- Berg, H. van den, & Bus, A. (2015). *BoekStart maakt baby's slimmer*. Stichting Lezen Reeks 24. Delft: Eburon.
- Bondt, M. de, & Bus, A. G. (2019). *Effecten van BoekStart na vijf jaar*. In R. van Steensel & E. Seegers (red.), *Lekker lezen: over het belang van leesmotivatie*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Bondt, M. de, Bus, A. G., & Steensel, R. de (2017). *Lange-termijn effecten van BoekStart voor baby's: Kleuters tonen meer interesse en plezier in Lezen. Een tussenverslag na 1 jaar onderzoek*. Amsterdam/Den Haag: Kunst van lezen.
- Broens, A., & Steensel, R. van (2019). *Werkt de VoorleesExpress? Effecten op woordenschat, verhaalbegrip en de geletterde thuisomgeving*. Stichting Lezen Reeks 29. Delft: Eburon.
- Buisman, M., Allen, J., Fouarge, D., Houtkoop, W., & Velden, R. van der (2013). *PIAAC: Kernvaardigheden voor werk en leven. Resultaten van de Nederlandse survey 2012*. Den Bosch: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Buisman, M., & Houtkoop, W. (2014). *Laaggeletterdheid in kaart*. Den Bosch/Utrecht: Ecbo/Stichting Lezen & Schrijven.
- Bus, A., G., IJzendoorn, M. H., Pellegrini, A. D., & Terpstra, W. Een meta-analyse naar intergenerationale overdracht van geletterdheid. *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs*, 10(3), 157-175.
- CBS & SCP (2018). *Emancipatiemonitor 2018*. Den Haag: SCP.
- Crain-Thoreson, C., Dahlin, M. P., & Powell, T. A. (2001). Parent-child interaction in three conversational contexts: variations in style and strategy. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 92, 23-38.
- Cunningham, A. E., & Stanovich, K. E. (1998). What reading does for the mind. *American Educator*, 22 (1&2), 8-15.
- Damhuis, C. M. P. (2014). *A cognitive approach to vocabulary learning in kindergarten*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.
- Duursma, E. (2014). The effects of fathers' and mothers' reading to their children on language outcomes of children participating in early head start in the United States. *Fathering: a journal of theory and research about men as parents*, 12 (3), 283-302.
- Dyer, J. R., Shatz, M., & Wellman, H. M. (2000). Young children's storybooks as a source of mental state information. *Cognitive Development*, 15, 17-37.
- DVJ Insights & RTL Nieuws (2019, 3 januari). Oma's en opa's passen met liefde op de kleinkinderen: 'Zwaar? Voor ons niet'. *RTL Nieuws*. Geraadpleegd van <https://www.rtl-nieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/4538821/ze-doen-het-met-overgave-maar-soms-tegen-de-zin-de-oppasomas>.

- Evans, M.D.R., Kelley, J., Sikora, J., & Treiman, D.J. (2010). Family scholarly culture and educational success: Books and schooling in 27 nations. *Research in Social Stratification and Mobility*, 28 (2), 171-197.
- Farrant, B. M., & Zubrick, S. R. (2013). Parent-child book reading across early childhood and child vocabulary in the early school years: Findings from the Longitudinal Study of Australian Children. *First Language*, 33 (3), 280-293.
- Feskens, R., Kuhlemeier, H., & Limpens, G. (2016). *Resultaten PISA-2015 in vogelvlucht. Praktische kennis en vaardigheden van 15-jarigen*. Arnhem: Cito.
- Flack, Z. M., Field, A. P., & Horst, J. S. (2018). The effects of shared storybook reading on word learning: A meta-analysis. *Developmental Psychology*, 54 (7), 1334-1346.
- Gille, E., Loijens, C., Noijons, J., & Zwitser, R. (2010). *Resultaten PISA-2009 in vogelvlucht. Praktische kennis en vaardigheden van 15-jarigen*. Arnhem: Cito.
- Gottfried, A. W., Schlackman, J., Gottfried, A. E., & Boutin-Martinez, A. S. (2015). Parental provision of early literacy environment as related to reading and educational outcomes across the academic lifespan. *Parenting: Science and Practice*, 15 (1), 24-38.
- Gubbels, J., Netten, & Verhoeven, L. (2017). Vijftien jaar leesprestaties in Nederland: PIRLS-2016. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands, Radboud Universiteit, Behavioural Science Institute.
- Hilbrand, S., Coall, D. A., Gerstorff, D., & Hertwig, R. (2017). Caregiving within and beyond the family is associated with lower mortality for the caregiver: A prospective study. *Evolution and Human Behavior*, 38 (3), 397-403.
- Kantar Public (2018). *Het BoekStartkoffertje: bekendheid, bereik en waardering*. Amsterdam: Stichting Lezen / Kunst van Lezen.
- KvB Boekwerk/GfK (2016). *Rapportage Boekenbranche Meting 36. 1e themameting van 2016 naar het leesgedrag van 55-plussers*. Amsterdam: KvB Boekwerk.
- KvB Boekwerk/GfK (2017, september). *Rapportage Boekenbranche Meting 42. Thema meting: Leesopvoeding*. Amsterdam: KvB Boekwerk.
- Kwant, A. (2011). *Geraakt door prentenboeken. Effecten van het gebruik van prentenboeken op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kleuters*. Stichting Lezen Reeks 18. Delft: Eburon.
- Landry, S. H., Smith, K. E., & Swank, P. R. (2006). Responsive parenting: establishing early foundations for social, communication, and independent problem-solving skills. *Developmental Psychology*, 42 (4), 627-42.
- Logan, J. A. R., Justice, L. M., Yumuş, M., Chaparro-Moreno, L. J. (2019). When children are not read to at home: The million word gap. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 40 (5), 383-386.
- Manz, P. H., Hughes, C., Barnabas, E., Bracaliello, C., & Ginsburg-Block, M. (2010). A descriptive review and meta-analysis of family-based emergent literacy interventions: To what extent is the research applicable to low-income, ethnic-minority or linguistically-diverse young children? *Early Childhood Research Quarterly*, 25 (4), 409-431.
- Mar, R. A., Tackett, J. L., & Moore, C. (2010). Exposure to media and theory-of-mind development in preschoolers. *Cognitive Development*, 25 (1), 69-78.
- Mediawijzer & The Choice (2018). *Iene Miene Media: Monitor 2018*. Hilversum: Mediawijzer.net.
- Mol, S. E., Bus, A. G., Jong, M. T. de, & Smeets, D. J. H. (2008). Added value of dialogic parent-child book readings: A meta-analysis. *Journal of Early Education and Development*, 19 (1), 7-26.
- Morrow, L. M., & Smith, J. K. (1990). The effects of group size on interactive storybook reading. *Reading Research Quarterly*, 25 (3), 213-231.
- Mullan, K. (2010). Families that read: A time-diary analysis of young people's and parents' reading. *Journal of Research in Reading*, 33 (4), 414-430.
- Netten, A. (2014). *Reading literacy achievement in the primary grades: The role of socio-cultural and linguistic diversity*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

- Nji (2018). *Cijfers over jeugd en opvoeding*. Geraadpleegd van <https://www.nji.nl/nl-Databank/Cijfers-over-Jeugd-en-Opvoeding>.
- Notten, N. (2012). *Over ouders en leesopvoeding*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Notten, N. J. W. R., & Becker, B. (2017). Early home literacy and adolescents' online reading behavior in comparative perspective. *International Journal of Comparative Sociology*, 58 (6), 475-493.
- Notten, N., & Cobussen, M. (in review). *Shared book reading in different family types: A qualitative study of parent-child shared book-reading rituals, parental motivations and differences herein between two-parent, single-parent and blended families*.
- Notten, N., & Wijs, F. de (2017). *Een beeld van de laaggeletterde ouder: Een onderzoek naar achtergrondkenmerken, leesopvoeding en taalprestaties in laaggeletterde gezinnen*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- OECD (2011). *What can parents do to help their children succeed in school? PISA in focus 10*. Geraadpleegd van <http://www.oecd.org/pisa/49012097.pdf>.
- Purpura, D. J., Hume, L. E., Sims, D. M., & Lonigan, C. J. (2011). Early literacy and early numeracy: the value of including early literacy skills in the prediction of numeracy development. *Journal of Experimental Child Psychology*, 110 (4), 647-658.
- Qrius (2019). *Eerste evaluatie van de inzet van 'BoekStartcoaches'*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Rie, S. de la (2019). *Effects of Family Literacy Programs - the role of implementation quality*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Sabbagh, M. A., & Callanan, M. A. (1998). Metarepresentation in action: 3-, 4-, and 5-year-olds' developing Theories of Mind in parent-child conversations. *Developmental Psychology*, 34(3), 491-502.
- SCP (2018). *Kijk op kinderopvang. Hoe ouders denken over de betaalbaarheid, toegankelijkheid en kwaliteit van kinderopvang*. Den Haag: SCP.
- SCP (2006). *Hoe het werkt met kinderen: Moeders over kinderopvang en werk*. Den Haag: SCP.
- Sosa, A. V. (2016). Association of the type of toy used during play with the quantity and quality of parent-infant communication. *JAMA Pediatrics*, 170 (2), 132-137.
- Steensel, R. van, Fikrat-Wevers, S., Bramer, W., & Arends, L. (2019). *Stimulering van geletterdheid met ouder-kindprogramma's voor kinderen in achterstandssituaties: Een meta-analyse van effecten en werkzame elementen*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Stichting Lezen (2014). *Leesverschillen tussen jongens en meisjes: aangeboren of aangeleerd?* Amsterdam: Stichting Lezen.
- Stichting Lezen (2015). *Wie stoeit met het boek? Verschillen in de leesopvoeding van vaders en moeders*. Stichting Lezen: Amsterdam.
- Stichting Lezen (2018, september). *Lezen 3*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Symons, D. K., Peterson, C. C., Slaughter, V., Roche, J., & Doyle, E. (2005). Theory of mind and mental state discourse during book reading and story-telling tasks. *British Journal of Developmental Psychology*, 23, 81-102.
- Tacaks, Z. K., Swart, E. K., & Bus, A. G. (2015). Benefits and pitfalls of multimedia and interactive features in technology-enhanced storybooks: A meta-analysis. *Review of Educational Research*, 85 (4), 698-739.
- Terlouw, J. (2013, 23 januari). Voorlezen is samen dromen. *NRC Handelsblad*. Geraadpleegd van <https://www.nrc.nl/nieuws/2013/01/23/voorlezen-is-1197448-a210575>.
- Thomese, F. (2012). Child care and child births: The role of grandparents in the Netherlands. *Journal of Marriage and Family*, 75, 403-421.
- Wennekers, A., Huysmans, F., & Haan, J. de (2018). *Lees:Tijd. Lezen in Nederland*. Den Haag: SCP.
- Wollscheid, S. (2014). The impact of the leisure reading behaviours of both parents on children's reading behaviour: Investigating differences between sons and daughters. *Poetics*, 45, 36-54.

DE ONDERZOEKSREEKS VAN STICHTING LEZEN

IN 2019 VERSCHENEN

Stilte, wij lezen hier

Het rapport *Stilte, wij lezen hier* beschrijft hoe het vrij lezen een plek heeft gekregen op het ROC Deltion College Zwolle en wat de ervaringen van de docenten zijn. De leraren geven aan dat de rol van een inspirerende projectleider van groot belang is geweest voor de inbedding van het project in het curriculum. Ook zijn zij het erover eens dat leesplezier centraal staat. Daarnaast zijn in de loop der jaren meer (creatieve) opdrachten gekoppeld aan het vrij lezen om de leesmotivatie te stimuleren. Bovendien voeren studenten boekgesprekken, leren ze elkaar beter kennen en kunnen ze elkaar boeken aanraden. Praten over boeken werkt erg motiverend, zo blijkt. **Koeven, E. van, & Schaafsma, F. (2019).** *Stilte, wij lezen hier. Vrij lezen op ROC Deltion College Zwolle*. Amsterdam: Stichting Lezen

De praktijk van de leeslijst

Harry Mulisch, Tim Krabbé en W.F. Hermans zijn de drie meestgelezen auteurs in de examenklassen van havo en vwo. Maar betekent dit ook dat ze het meest geliefd zijn? Dit valt te lezen in het rapport *De praktijk van de leeslijst* van Jeroen Dera (Radboud Universiteit Nijmegen). Hij heeft onderzocht welke titels en auteurs voor de lijst worden gelezen door jongeren uit de examenklassen havo/vwo. Daarnaast vroeg hij de scholieren hoe zij de boeken waarderen. Het onderzoek levert een nuttige set gegevens op over het leesgedrag en de leessmaak van jongeren.

Dera, J. (2019). *De praktijk van de leeslijst. Een onderzoek naar de inhoud en waardering van literatuurlijsten voor het schoolvak Nederlands op havo en vwo*. Amsterdam: Stichting Lezen.

De tablet voor vrij lezen: vriend of vijand?

Draagt de tablet bij aan een positieve leeservaring of is vooral het papieren boek geschikt om in een leesflow te komen? Brugklassers die tabletonderwijs volgen kozen zelf of zij tijdens het vrij lezen op school papieren boeken wilden lezen of e-books op hun tablet. Een groot deel van de leerlingen ging gedurende het schooljaar vrijwillig over tot digitaal lezen en het lenen van e-books bij de digitale bibliotheek. De leesmotivatie en de leeservaring van deze leerlingen deed niet onder voor die van de leerlingen die gedurende het hele jaar op papier bleven lezen. Ze komen relatief makkelijk in het verhaal en kunnen makkelijk aan één stuk door blijven lezen. Zolang kinderen maar het juiste boek vinden en goede begeleiding krijgen, biedt tabletlezen mogelijkheden.

Bakker, N. (2019). *De tablet voor vrij lezen: vriend of vijand?* Amsterdam: Stichting Lezen.

Werkt de VoorleesExpress?

Twintig weken lang wekelijks een voorlezer over de vloer: zo werkt de VoorleesExpress. Voorlezen is namelijk niet voor alle ouders vanzelfsprekend. Wanneer zij bijvoorbeeld de Nederlandse taal niet goed machtig zijn, kan voorlezen een enorme opgave zijn. Een vrijwilliger die boekjes meebrengt en het goede voorbeeld geeft, biedt in zo'n geval soelaas. Zowel ouders als hun jonge kinderen leren op deze wijze het plezier van voorlezen kennen. Dit kan geletterdheid helpen versterken en het leesplezier vergroten.

Broens, A., & Van Steensel, R. (2019). *Werkt de VoorleesExpress? Effecten op woordenschat, verhaalbegrip en de geletterde thuisomgeving*. Utrecht: Eburon.

Leesmonitor – Het Magazine

Naast de website verschijnt er elk jaar een magazine rond een specifiek thema. Stichting Lezen wil met deze reeks de leescultuur duiden aan de hand van feiten en cijfers uit wetenschappelijk onderzoek.

Leesmotivatie: hoe raak je de juiste snaar?

december 2018

Leesmotivatie is de sleutel tot leessucces. Maar wat is leesmotivatie? En hoe kun je dit doen, van kinderen gemotiveerde lezers maken?

Wat beweegt het boek? Over de opbrengsten van lezen

september 2017

Lezen is goed voor je, het maakt je tot een beter mens. Dit wordt met grote regelmaat beweerd, maar klopt het ook? En zo ja, welke opbrengsten heeft lezen dan in petto, voor individu en samenleving?

Digitaal lezen, anders lezen?

maart 2016

Je hoort regelmatig beweren dat digitaal lezen anders lezen is. Hoeveel bewijs bestaat er voor deze stelling? Als we anders lezen van het scherm, welke verschillen zijn er dan? En hoe kunnen leesbevorderaars daarop inspelen?

De seksekloof: hoe krijgen we jongens aan het lezen?

september 2015

Jongens hebben al zo'n honderd jaar een leesachterstand op meisjes. Is lezen gewoon niets voor jongens of krijgen ze niet de juiste handreikingen? In het magazine gaan we op zoek naar verklaringen voor de seksekloof en ideeën om deze te overbruggen.

Te lezen via de website Leesmonitor.nl of te bestellen op papier:

1 t/m 20 exemplaren: € 4,00 verzendkosten

meer dan 20 exemplaren: € 10,00 verzendkosten

1 of 2 exemplaren buitenland: € 6,25 verzendkosten

meer dan 2 exemplaren: verzendkosten op aanvraag.

Verzendingen naar postbusnummers zijn niet mogelijk.

bestellingen@lezen.nl

leesmonitor.nl

Leesmonitor.nl is een initiatief van Stichting Lezen.

LEESMONITOR

STICHTING LEZEN